

ФУНКЦИЯ НА ПРАВАТА СОЛИДАРНОСТТА И ХУМАНИТАРНАТА ПОМОЩ

Уязвимост и рискови фактори
за трафик на хора сред
украинските бежанци в
България

Изготвен от:

Милена Статева
Елица Капушева

София, Октомври 2024
Фондация Дигнита
www.dignita.bg

„Не знам да има пакт между организираниите престъпни групи. Смятам, че [бежанците] бяха много добре подготвени и адаптивни, когато пристигнаха, но също така имаха и огромна подкрепа от [българското] общество. Хората буквално ги посрещнаха с отворени обятия“.

— респондент от държавна институция след интервюто.

„Смятам, че комбинацията от бърза политическа реакция и хуманитарна помощ навсякъде на ниво ЕС беше наистина успешна.“

— респондент от международна организация.

Предложено цитиране: Статева, М. и Капушева, Е. (2024). „Функция на правата, солидарността и хуманитарната помощ: уязвимост и рискови фактори за трафик на хора сред украинските бежанци в България“, изследователски доклад. София: Фондация „Дигнита“

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Увод	3
2. Методология	5
2.1 Изследователски подход	5
2.2. Методи за събиране на данни	6
3. Контекст	8
3.1. Общ преглед на украинската криза в България	8
3.2. Политически отговор в България	9
3.2.1. Координация на международно и национално равнище	9
3.2.2. Предвидени мерки за социално подпомагане	13
3.2.3. Държавни мерки по отношение на уязвимостите и нуждите, свързани със заетостта	14
4. Констатации от изследването	16
4.1 Миграционни тенденции	16
4.2 Уязвимости	19
4.3 Рискови групи	27
4.4. Трафик или експлоатационни практики: сивата зона в дефинициите/определянето	30
4.4.1 Трудова експлоатация и нарушения на трудовото законодателство	31
4.4.2 Сексуална експлоатация	33
4.4.3 Каналджийство	34
4.5 Пропуски в системата за реагиране	35
4.5.1 Идентифициране	35
4.5.2. Превенция	38
4.5.3 Защита	39
4.5.4 Подкрепа и интеграция	39
4.5.5 Координация и сътрудничество	41
4.5.6 Връщане в Украйна и подкрепа за репатриране	41
4.5.7 Основни заинтересовани страни в системата за борба с трафика и подкрепа на бежанците	42
5. Изводи и препоръки	43
Списък с референции	44
Списък с интервюта	47

1. Увод

Пълномощната военна офанзива, предприета от Руската федерация срещу Украйна през февруари 2022 г. заля Европа с безпрецедентна вълна от бежанци. Над 14 милиона души бяха принудени да търсят убежище както в други, по-малко засегнати райони на Украйна, така и в чужбина. Според оценките на МОМ и ВКБООН, над 6,1 милиона украински бежанци са разселени и все още пребивават в други европейски държави към 15 октомври 2024 г.¹² - тази внезапна, огромна и непрестанна за повече от 2 години бежанска криза продължава да поставя сериозни предизвикателства за осигуряването на безопасността и опазването на правата на засегнатото от конфликта население.

Една от основните тревоги на международните организации и националните структури за реакция в извънредни ситуации е как да се справят с повишената уязвимост и рисковете, пред които са изправени хората, търсещи убежище в Европа. Предвид, че още преди хуманитарната криза, предизвикана от руското нахлуване през 2022 г., Украйна се класира сред европейските държави като високорискова страна на произход, транзит и крайна точка за трафик на хора³, експерти и международни организации изразяват силна и основателна загриженост, че ситуацията на обострен конфликт и произтичащото от нея масово разселване ще увеличат експоненциално риска от дейности, свързани с трафика на хора, в една вече застрашена среда.

Настоящият аналитичен доклад е изготвен в рамките и в подкрепа на изпълнението на проекта „Регионален отговор срещу трафика на хора в рамките на украинската криза“, финансиран от Международната мисия за правосъдие и Службата за наблюдение и борба с трафика на хора на Държавния департамент на САЩ. Анализът има за цел да опише подробно уязвимостта към трафик на хора и рисковите фактори за украинските бежанци в България. Чрез внимателно картиране на настоящите миграционни тенденции сред украинските бежанци в България и оценка на формалните и неформалните системи за подкрепа и закрила, съществуващи в страната, изследването има за цел да посочи пресечните точки на проблемите, нуждите и недостатъците, както и функциониращите добри практики и как взаимозависимостта на тези различни фактори може да увеличи уязвимостта или, напротив, да предостави условия за устойчивост и издръжливост както на структурите за подкрепа, така и на отделните ползватели.

---

¹ ВКБООН. 2024b. „Ситуацията с бежанците в Украйна“ <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

² Международна организация по миграция. 2024 г. „УКРАЙНА И СЪСЕДНИ ДЪРЖАВИ 2022-2024 г. 2 ГОДИНИ ОТГОВОР.“ *Международна организация по миграция*. Влизане на 6 юли 2024 г. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/2024-02/iom_ukraine_neighbouring_countries_2022-2024_2_years_of_response.pdf.

³ Глобална инициатива срещу транснационалната организирана престъпност. 2021с. „Украйна.“ *ГЛОБАЛЕН ИНДЕКС НА ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ*. <https://ocindex.net/2021/country/ukraine>.

За целите на този анализ, ще използваме оперативната дефиниция на трафик на хора, така, както е дадена от Службата на Върховния комисар на ООН за правата на човека:

„Трафик на хора“ означава набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора чрез заплаха или използване на сила или други форми на принуда, отвлечане, измама, заблуда, злоупотреба с власт или с уязвимо положение или чрез даване и получаване на плащания или други облаги за получаване съгласието на лице, което има контрол върху друго лице, с цел експлоатация; експлоатацията включва като минимум експлоатиране на проституцията на други лица или други форми на сексуална експлоатация, принудителен труд или услуги, робство или дейности, сходни с робството, принудително подчинение или отнемане на телесни органи.”⁴

Тъй като понятието уязвимост се очертава като централна точка за изследваната тема, в хода на доклада заимстваме определението за уязвимост и особено уязвими мигранти, дадено от МОМ. Т.е. уязвимостта

„може да се определи като факта, че някои хора са по-податливи на вреда в сравнение с други в резултат на излагане на някакъв вид риск. Видът на вредата, към която те са по-податливи, е различен: може да бъде психологическа, физическа, дължаща се на средата и т.н. Рисковите фактори зависят от вида на разглежданата вреда и могат да се припокриват или не.“⁵

А в случай на мигранти, бежанци и лица, търсещи убежище, уязвими мигранти означава лица с мигрантски произход „които не са в състояние ефективно да се ползват от човешките си права, изложени са на повишен риск от насилие и злоупотреби и които, съответно, имат право на повишено ниво на грижа от страна на носителя на задълженията”⁶.

И накрая, въз основа на задълбоченото проучване на това как и в кои области се проявяват индивидуалните и социалните уязвимости сред украинските бежанци в България и как това потенциално влияе върху вероятността лицата да станат жертва на трафик на хора,

⁴ Общо събрание на ООН. 2000 г. „Протокол за предотвратяване, възпиране и наказване на трафика на хора, особено жени и деца, допълващ Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност.“ Резолюция на Общото събрание 55/25. *UNOHCHR - Служба на Върховния комисар на ООН за правата на човека.*

[https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons#:~:text=\(a\)%20%22Trafficking%20in%20persons,giving%20or%20receiving%20of%20payments.](https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons#:~:text=(a)%20%22Trafficking%20in%20persons,giving%20or%20receiving%20of%20payments.)

⁵ Международна организация по миграция. 2019 г. „Наръчник на МОМ за защита и помощ за мигранти, уязвими на насилие, експлоатация и малтретиране.“ *Международна организация по миграция.* PUB2019/002/R.

<https://publications.iom.int/books/iom-handbook-migrants-vulnerable-violence-exploitation-and-abuse.>

⁶ Пак там.

настоящият доклад има за цел да предложи препоръки за подобряване на ефективността на мерките за превенция, идентификация, закрила, подкрепа и интеграция, насочени към украинските бежанци в България, както и да допринесе за механизмите, прилагани на регионално равнище. Също така разглеждаме често пренебрегваните области на координация и завръщане в Украйна, тъй както тези аспекти се открояват в хода на събирането на данни.

2. Методология

2.1 Изследователски подход

Изследването прилага смесен подход с водещ компонент на качествената методология в рамките на интерпретативната парадигма^{7,8}. Този подход е особено подходящ за изследване на сложните и многопластови преживявания на украинските бежанци в България, особено в контекста на уязвимостта към трафик, която се намира дълбоко под повърхността и поради това е трудно достъпна. Тази парадигма набляга на разбирането на субективните значения и личните преживявания на участниците, като позволява богато и задълбочено изследване на техните перспективи⁹. Ключова за разбирането на тези процеси е рефлексивността на изследователите като основен инструмент на терен и при изготвянето^{10,11}. Както интервюираните лица, така и изследователите са експерти в областта, с цел постигане на пълен преглед на ситуацията в момента.

Анализът се ръководи от *обоснована теория*, систематична методология в социалните науки, включваща индуктивно изграждане на теория чрез анализ на данни^{12, 13, 14, 15, 16}. Обоснованата теория е особено ценна в това изследване, тъй като дава възможност за

---

⁷ Cf. Garrick, John, and Carl Rhodes. 2000. *Research and Knowledge at Work: Perspectives, Case-studies and Innovative Strategies*. Psychology Press.

⁸ Cf. Denzin, Norman K., and Yvonna S. Lincoln. 1998. *The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues*. SAGE Publications, Incorporated.

⁹ Measor, L. 1985. "Interviewing: a strategy in qualitative research." In *Strategies of Qualitative Research: Qualitative Methods*, edited by R. G. Burgess, 46–77. London: Falmer Press.

¹⁰ See Barry, C., N. Britten, N. Barber, C. Bradley, and F. Stevenson. 1999. "Using reflexivity to optimise teamwork in qualitative research." *Qualitative Health Research* 9: 26–44.

¹¹ Russell, Glenda M., and Nancy H. Kelly. 2002. "Research as Interacting Dialogic Processes: Implications for Reflexivity." *DOAJ (DOAJ: Directory of Open Access Journals)*, September. <https://doaj.org/article/64fd74282c38461d9823c4e411231911>.

¹² Cf. Glaser, Barney G., and Anselm L. Strauss. 1967 г. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Transaction Publishers.

¹³ Ralph, Nicholas, Melanie Birks, and Ysanne Chapman. 2015 г. "The Methodological Dynamism of Grounded Theory." *International Journal of Qualitative Methods* 14 (4): 160940691561157. <https://doi.org/10.1177/1609406915611576>.

¹⁴ Glaser, Barney G. 1992. *Basics of Grounded Theory Analysis*. Mill Valley, CA: Sociology Press.

¹⁵ Glaser, Barney G. 2001. *The Grounded Theory Perspective I: Conceptualization Contrasted with Description*. Mill Valley, CA: Sociology Press.

¹⁶ Glaser, Barney G. 2003. *The Grounded Theory Perspective II: Description's Remodeling of Grounded Theory*. Mill Valley, CA: Sociology Press.

разработване на теории, които са дълбоко вкоренени в емпиричните данни, извлечени от разговорите с участниците. Този подход позволява извеждането на модели, теми и концепции на основата на данните, като гарантира, че находките са съгласувани с житейските реалности на участниците. За да се отговори на изследователските въпроси по прецизен и издържан начин и за да се предаде ефективно богатството на получените данни, анализът е ръководен от изследователя, оценен и компютърно подпомогнат с помощта на платените версии на Atlas.ti и ChaptGPT 4.0. При представяне на констатациите, се опитваме да разкажем история, която тече последователно и излага една цялостна, но многостранна картина¹⁷.

В тази методологична рамка изследването има за цел да изгради цялостно разбиране за специфичните уязвимости и рискови фактори за трафик на хора, пред които са изправени украинските бежанци в България, и да предложи приложими препоръки за укрепване на системите за грижи, въпреки факта, че изследването явление остава скрито за обществения взор и извънредно трудно за разкриване.

2.2. Методи за събиране на данни

Избраната комбинация от методи за събиране на данни е залегнала в процеса на триангулация на заинтересованите страни, което гарантира, че получените данни ще бъдат сравнени и потвърдени с данни от множество източници, представляващи различни гледни точки. Това позволява не само да се очертаят доминиращите тенденции и модели, но и да се обърне внимание на несъответствията и противоречията, които в противен случай могат да останат неразпознати като коренящи се в системни недостатъци и потенциално представляващи опасност за уязвимото население. Централните методи за събиране на данни включват:

- Документално проучване - преглед на академична и неакадемична литература, административни данни и проучвания, както и на съответните доклади на местни, национални, междуправителствени органи и международни организации с мандат в България и региона.
- Полуструктурирани интервюта¹⁸ с ключови заинтересовани страни, експерти, работещи на първа линия и членове на украинската общност в България - за идентифициране на конкретни случаи на експлоатация и/или висок риск от трафик на хора, както и за установяване на нуждите и добрите практики в областта на

---

¹⁷ Вижте например: House, Ernest R. 1980. *Evaluating With Validity*. SAGE Publications, Inc.
Scott-Simmons, Diana, Jeanne Barker, and Nan Cherry. 2003 г. "Integrating Research and Story Writing."
The Reading Teacher 56 (8): 742–45. <https://www.jstor.org/stable/20205288>.

¹⁸ Вж. приложението, пример за насоките за полуструктурирано интервю. Всички интервюта следват идентична структура, но в тях има специфични въпроси, съобразени със съответната област на компетентност на респондента.

превенцията на трафика на хора сред бежанците в България. Изборът на полуструктурирани интервюта дава възможност за гъвкавост при изследването на темите, които представляват предмет на изследването, като същевременно осигурява достатъчно структура, за да се гарантира, че основните цели на изследването са постигнати. Поради нивата на проверка и легитимация някои институции предпочитат да предоставят отговори в писмена форма. Изследователският екип проведе общо 20 интервюта:

- o 2 с представители на международните организации в България с мандат за работа с бежанците и лицата без гражданство;
- o 3 дълбочинни интервюта с експерти от български клонове или партньорски организации на международни НПО, специализирани в превенция на трафика на хора, защита на жертвите и повишаване на осведомеността;
- o 7 интервюта с ключови на институциите с широки компетенции и отговорности, включително приемане на бежанци и търсещи убежище и прилагане на държавната политика за международна закрила, предоставяне на социални услуги и услуги за закрила на детето, национални дейности за борба с трафика на хора, както и защита на трудовите права;
- o 8 интервюта (в няколко случая с няколко събеседници) с работници на първа линия от различни организации и фондации, работещи на национално и местно равнище. Тази група включва представители на утвърдени организации с богат опит в предоставянето на хуманитарна и правна помощ и психосоциална подкрепа за бежанци, и по-специално за жени бежанци, както и местни инициативи и проекти, инициирани в отговор на кризата в Украйна и насочени към специфичните нужди на украинските бежанци. 10 от 12-те интервюирани работници на първа линия са украинци, засегнати от конфликта, които благодарение на професионалния си опит или личните си нагласи се включват доброволно в усилията за предоставяне на помощ в периода на извънредна ситуация или са движеща сила на мобилизацията в общността. Този група предоставя ценна информация не само от страна на организациите, които в продължение на две години непрекъснато осигуряват всякакъв вид подкрепа за по-добра интеграция на украинските бежанци, но и от страна на украинската общност.

За да дадем приоритет на безопасността, благосъстоянието и сигурността на уязвимите членове на украинската общност в България, избрахме да интервюираме самоопределили се „говорители“ от общността, т.е. хора с миграционен произход, които ръководят неправителствени организации, управляват самоорганизиращи мрежи за хуманитарна помощ, работят като работници на първа линия или са доброволци в проекти в подкрепа на бежанците.

Процесът посъбиране на данни се основава на щателна процедура за информирано съгласие и документация¹⁹. Настоящият анализ и тълкуване на данните се основава на предоставената от респондентите информация. За да се подкрепи богатството на гледни точки и да се подчертаят възникващите тенденции в находките, анализът се позовава на анонимизираните интервюта, като пълен списък под кодираните имена на интервютата, така както са използвани от изследователите, е поместен в отделна секция на библиографията.

3. Контекст

За да поставим в контекст уязвимостите към трафик на хора на украинските бежанци, произтичащи от специфичните предизвикателства, пред които са изправени в България, трябва да се отчете съвкупността от два важни фактора. Първо, вникване в промените в миграционните тенденции на украинските бежанци от началото на войната досега. Второ, какви политики разработват българските институции в отговор на украинската криза, както в рамките на синхронизирания общоевропейски механизъм, така и с фокус върху интеграцията и защитата на бежанското население в България. И в допълнение, важно е да се подчертаят а общите рискове от трафик, както и състоянието на функциониращите държавни системи за идентифициране, превенция и защита на жертвите на трафик на хора.

3.1. Общ преглед на украинската криза в България

Според текущите доклади на МОМ и ВКБООН, България не е идентифицирана като основна дестинация за бежанците, бягащи от войната в Украйна, за разлика от други страни в Западна и Централна Европа. Ад хок докладът на ВКБООН от август 2024 г. показва, че Германия, Чехия и съседните Полша, Словакия и Молдова остават страните с най-голям брой украински бежанци²⁰. Въпреки това от самото начало на войната през февруари 2022 г. България приема постоянен поток от украински бежанци, много от които влизат в страната през северната граница с Румъния.

За периода от февруари 2022 г. до септември 2024 г. в България са влезли общо 3 278 230 украинци. Ежедневно актуализираният информационен бюлетин на ВКБООН²¹ информира, че към 16 октомври 2024 г. 197 088 украински бежанци са се регистрирали за временна закрила. В началото на последното тримесечие на 2024 г. приблизително 68 000 украинци

---

¹⁹ Вж. приложения информационен лист и формуляр за информирано съгласие, предоставени на респондентите преди интервюто.

²⁰ ВКБООН. 2024 г. „Бърза актуализация на ситуацията в Украйна.“ 72. ВКБООН <https://data.unhcr.org/en/documents/details/110868>. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

²¹ ВКБООН. 2024б. „Ситуацията с бежанците в Украйна“ Набор от данни. ВКБООН. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10816>. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

пребивават постоянно в България, като в това число влизат и 6 018 бежанци, които използват различните възможности за настаняване, предоставени от държавата. Освен това ВКБООН съобщава, че 2 579 украински бежанци са получили българско гражданство.

Като държава членка на ЕС, България напълно спазва Директивата на ЕС за временна закрила, като при поискване издава документи за временна закрила на всички украински бежанци по много опростена и бърза процедура. Съвсем наскоро на европейско равнище Комисията реши да удължи действието на Директивата за временна закрила до 4 март 2026 г. В съответствие с решението на институциите на ЕС, българското служебно правителство приема решение²² за удължаване на срока на предоставяне на временна закрила и за удължаване на срока на действие на националната програма за хуманитарна помощ за украинските бежанци до 31 декември 2024 г. Трябва да се отбележи, че продължаващата политическа криза в България, която води до липса на стабилност в много социално-политически сфери, неизбежно се отразява и на усилията, полагани в подкрепа на украинската общност. Макар да няма доказателства, че неспирната политическа рулетка се отразява негативно върху качеството на хуманитарната помощ и предоставяните от държавата услуги за украинските бежанци, очевидно е, че невъзможността да се сформира стабилно редовно правителство влияе върху темпото и периода на действие на всички решения, свързани с подкрепата за украинските бежанци, което води до краткосрочни решения, изискващи чести подновявания.

3.2. Българските политики в отговор на кризата ²³

3.2.1. Координация на международно и национално равнище

От самото начало на конфликта, властите както на национално, така и на европейско ниво признават, че украинското бежанско население е изложено на висок риск от трафик на хора. Има основателни опасения, че украинските бежанци могат бързо да станат жертва на престъпни мрежи, които процъфтяват в ситуации на масова уязвимост, както по време на пандемията COVID-19. Тези опасения подтикват координатора на ЕС за борба с трафика на хора, който ръководи мрежа от национални докладчици, да свика съвместни срещи, включващи както държави членки на ЕС, така и съответните съседни държави извън ЕС, като например Молдова, отчитайки транснационалния характер на повишения риск от трафик. Бързата мобилизация под ръководството на координатора на ЕС за борба с трафика на хора

---

²² Министерство на вътрешните работи. 2024 г. „Решение 554.“
<https://pris.government.bg/document/ffc98d1229decf163e544603c483cd5f>. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

²³ Някои части от следващия раздел се позовават на информацията, предоставена от държавните институции, участващи в проучването.

води до представянето на Общ план за борба за трафика на хора²⁴. Планът е съобразен с прецедентите, породени от украинската криза, и е адаптиран към опасенията относно степента на готовност за идентифициране, подкрепа и защита на жертвите на трафик на хора от Украйна в различните държави, членки и държави извън ЕС, участвали в консултациите и разработването на плана. В тази връзка един от събеседниците посочва, че съществуват основателни опасения за по-високи рискове за бежанците, които избират държави с дългогодишен статут на страна на произход на трафик на хора и история на високи нива на идентифицирани жертви на трафик на хора (което важи както за България²⁵, така и за Румъния²⁶), и добавя, че скоро след въвеждането на съвместната рамка, ефектът на координираните усилия е бил видим, тъй като повечето украинци, влизачи в България, вече са били инструктирани и са им били предоставени материали за рисковете от трафик на хора²⁷.

На национално равнище в началото на март 2022 г. българското правителство създава междуведомствен кризисен щаб с 6 тематични работни групи към Министерския съвет. Наред с други задължения, кризисният щаб отговаря за поддържането на гореща телефонна линия и официален уеб портал²⁸, който предлага консолидирана информация за всички предоставяни от държавата услуги и хуманитарна помощ, както и практически съвети и насоки, включително информация по въпроси, свързани с рисковете от трафик на хора. В резултат от необходимостта от ефективно организиране на реакцията в извънредната ситуация, Министерския съвет на 10 март 2022 г. приема решение „Програма за ползване на хуманитарна помощ за лица, търсещи временна закрила в Република България вследствие на военните действия в Република Украйна“²⁹. С цел по-добро регулиране на предоставянето на настаняване и хуманитарна помощ, този документ е доразвит в „Програма за хуманитарно подпомагане на разселени лица от Украйна с предоставена временна закрила в Република

---

²⁴ Генерална дирекция „Миграция и вътрешни работи“. 2022 г. „Общ план за борба с трафика на хора с цел преодоляване на рисковете от трафика на хора и оказване на подкрепа на потенциалните жертви сред бягащите от войната в Украйна: Под ръководството на координатора на ЕС за борба с трафика на хора.“

https://home-affairs.ec.europa.eu/news/anti-trafficking-plan-protect-people-fleeing-war-ukraine-2022-05-11_en.

(Последно влизане: 16.10.2024 г.)

²⁵ Глобална инициатива срещу транснационалната организирана престъпност. 2021а. „България.“ *ГЛОБАЛЕН ИНДЕКС ЗА ОРГАНИЗИРАНА ПРЕСТЪПНОСТ*. <https://ocindex.net/2021/country/bulgaria>. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

²⁶ Глобална инициатива срещу транснационалната организирана престъпност. 2021б. „Румъния.“ *ГЛОБАЛЕН ИНДЕКС НА ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ*. <https://ocindex.net/2021/country/romania>. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

²⁷ Интервю DIG--JTIP--IN15. 16 август 2024 г. Онлайн.

²⁸ Държавен информационен портал „България за Украйна“: <https://ukraine.gov.bg/> (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

²⁹ Министерски съвет. 2022 г. „Решение №145.“

https://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/documents/2022-03/rms_145_-_za_odobryavane_na_programa_na_polzvanе_na_humanitarna_pomosht_za_lica_turseshti_vremenna_zakrila_v_republika_bulgariya_v_sledstvie_na_voennite_deystviya_v_republika_ukrayna.pdf. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

България”³⁰, която е в сила от 20 май 2022 г. По време на проучването и тълкуването на данните, програмата за хуманитарна помощ, заедно с Директивата за временна закрила, продължават да бъдат двата основни документа, които рамкират усилията, насочени към подпомагане на украинските бежанци, и най-вече към осигуряване на финансирано от държавата настаняване. За да получат достъп до настаняване по програмата за хуманитарна помощ, бежанците трябва да се регистрират в РПЦ Елхово, където се помещават регистрационен център, разпределителен пункт за предоставяните от държавата жилища и център за временно настаняване на бежанци. Докато в първите месеци след началото на конфликта частни хотели и къщи за гости също са имали възможност да предоставят места за настаняване на украински бежанци и разходите им да бъдат възстановени от държавата, в момента единствените налични възможности за настаняване са почивните бази на държавни и общински институции.

В координация с кризисния щаб, Националната комисия за борба с трафика на хора (НКБТХ) работи в тясно сътрудничество с местните комисии, като организира поредица от работни срещи за идентифициране на нуждите на бежанците в различни региони на страната. Експертни групи, съставени от представители на различни местни и регионални власти, ВКБООН и други заинтересовани страни, са били сформирани в ключови области, за да се оптимизират ответните мерки спрямо на възникващите предизвикателства.

Следва да се отбележи, че националният кризисен щаб преустановява своята дейност през август 2022 г. след разпускането на тогавашното правителство след вот на недоверие. Това развитие добре илюстрира гореспоменатото отрицателно въздействие на политическата нестабилност в страната върху усилията за прилагане на съгласувани мерки с дългосрочен хоризонт за посрещане нуждите на украинските бежанци, пристигащи в България. Както горещата линия, така и уеб порталът все още функционират, но по-скоро в символичен порядък, като единствените редовно налични актуализации са относително удължаването на срока на временната закрила и правителствената хуманитарна програма. Един от събеседниците коментира, че първоначално уеб порталът е бил ценен източник на полезна и актуална информация, от която са се възползвали не само бежанците, но и работещите на първа линия и доброволците. За тяхно разочарование, липсата на редовни и подробни актуализации, както и това, което може да се прочете между редовете - общата липса на добре разработена единна стратегия на национално ниво, налага създаването на компенсаторни портали и информационни канали, координирани от различни организации и инициативи³¹.

---

³⁰ Министерски съвет. 2022b. “Решение №317.”

<https://ukraine.gov.bg/wp-content/uploads/2022/05/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0-20.05.2022.pdf>. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

³¹ Интервю DIG--JTIP--IN10. 31 юли 2024 г. Онлайн.

В началото, изправени пред внезапния приток на хора, основните рискове са свързани с достъпа до безопасни форми на транспорт за бягство от Украйна и надеждни възможности за настаняване в приемащите страни – и в двата случая хората са особено уязвими и са склонни да правят прибързани решения. Двама от събеседниците, ангажирани с българската национална гореща линия за трафик на хора, отбелязват, че през първите седмици след началото на войната е имало съобщения за подозрителни или съмнителни ситуации. Те са били свързани именно с проблеми с транспорта и настаняването като повечето сигнали са идвали от работници на първа линия или доброволци³². Например един такъв сигнал информира за мъж, който предоставя жилище само и изключително на жени на възраст между 25 и 35 години³³. Събеседници от различни структури подчертават нуждата от бдителност при проверката и удостоверяването на надеждността на привидно щедрите предложения за помощ, особено в ситуацията на повсеместна солидарност, тъй като това позволява на недобронамерени лица да злоупотребяват със спешните нужди в своя полза, като се прикриват сред законните и надеждни усилия за помощ.

Ако разгледаме по-детайлно емпиричните данни, респондентите от различни сектори са склонни да потвърдят направената от представителите на българските власти самооценка, а именно, че те са реагирали своевременно, като са идентифицирали и адресирали належащите проблеми чрез координация между местни, национални и международни заинтересовани страни. Според източниците от правоприлагащите органи много от първоначалните сигнали са свързани с потенциални рискове, а не с доказани случаи на трафик или експлоатация. В тази връзка няколко респонденти подчертават по един или друг начин, че бързата реакция и сътрудничеството между различните организации често спомага за смекчаване на някои от непосредствените заплахи за украинските бежанци. , Дават се за пример казуси, свързани с непридружени деца и координацията между службите за закрила на детето и правоприлагащите органи, включително в целия ЕС, както и наличието на пряка връзка между неправителствените организации и НКБТХ. Друга добра практика е осигуряването на обучени служители от женски пол при подозрителни или чувствителни случаи на жени. Интервюираните често подчертават, че постоянната бдителност и проактивните мерки както на национално, така и на европейско ниво продължават да бъдат от съществено значение за предотвратяването на трафика на хора и гарантирането на безопасността на хората, бягащи от конфликта.

3.2.2. Предоставени мерки за социално подпомагане

Агенцията за социално подпомагане (АСП) съобщава за бърза и ефективна реакция при първата вълна от украински бежанци, с фокус върху идентифицирането на рисковите групи и оказването на подкрепа. Териториалните структури на агенцията, особено в критични райони

---

³² Интервю DIG--JTIP--IN14. 14 август 2024 г. Онлайн.

³³ Интервю DIG--JTIP--IN15. 16 август 2024 г. Онлайн.

близост до гранични пунктове като Бургас, Варна и Ямбол, са силно ангажирани в институционалната реакция. Почти 40 000 украински граждани са получили ваучери за стоки от първа необходимост чрез оперативната програма за храни и основно материално подпомагане по Фонда за европейско подпомагане на най-нуждаещите се³⁴. През 2022 г., съгласно Закона за социално подпомагане е отпусната еднократна помощ за спешни здравни, образователни, битови и други основни нужди, също без предварителна оценка, на над 47 000 души, на обща стойност над 16 милиона лева. По данни на АСП³⁵, до средата на 2024 г. еднократна помощ са получили почти 52 000 украински бежанци. Това число включва хуманитарна и парична помощ, предоставена директно от правителството чрез АСП и с принос от европейски фондове. Въпреки че АСП не проследява специално украинските жертви на трафик, те са включени в общите системи за подкрепа на жертвите на трафик по подразбиране.

Социалната подкрепа за украинските бежанци се осъществява съгласно българското законодателство, включително Закона за социално подпомагане и Закона за хората с увреждания. Бежанците, ползващи се с временна закрила, имат право на същото социално подпомагане като останалите граждани, включително специализирани услуги за уязвими групи като деца и лица със специални нужди. Агенцията провежда редовно обучение на персонала, за да подобри ефективността на социалните системи и да гарантира, че жертвите на трафик получават подходяща подкрепа. Респодентите от АСП отбелязват, че в случаи на съмнение социалните работници оценяват риска от трафик и насочват жертвите към подходящи услуги:

АСП администрира данни за наблюдаваните случаи на деца жертви на трафик в съответствие с Координационния механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца, завръщащи се от чужбина³⁶. Случаите на деца - жертва на трафик се наблюдават активно от Д „СП“/ОЗД за период от една година. По преценка на социалния работник периодът на наблюдение може да бъде удължен, в зависимост от спецификата на случая. На всеки три месеца се събира статистика, като информацията се обобщава на централно ниво и се предоставя на Държавната агенция за закрила на детето.³⁷

---

³⁴ Оперативна програма за храни:

<https://asp.government.bg/bg/operativna-programa-za-hrani/operativna-programa-za-hrani-2014-2020/> (Последен достъп: 16.10.2024 г.)

³⁵ Интервю DIG--JTIP--IN20. 19 юли 2024 г., София.

³⁶ Агенция за социално подпомагане. 2005 г. „Координационния механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца, завръщащи се от чужбина“.

https://osservatoriointerventitratte.it/wp-content/uploads/2018/03/Coordination_mechanism_for_referral_care_and_protection_of_repatriated_Bulgarian_UAM_2.pdf. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

³⁷ Интервю DIG--JTIP--IN20. 19 юли 2024 г., София.

Усилията на агенцията са в съответствие с по-широките европейски цели за улесняване на интеграцията на бежанците чрез насърчаване на трудовата заетост, намаляване на зависимостта от хуманитарни и социални помощи и преодоляване на социалните предразсъдъци чрез програми за образование и културна ориентация.

3.2.3. Държавни мерки по отношение на уязвимостите и нуждите, свързани с трудовата заетост

Както е предвидено в Директивата за временната закрила на ЕС³⁸, лицата, ползващи се от временна закрила, имат право на достъп до заетост според националните политики на пазара на труда и са обект на правилата и общите условия на заетост в приемащата държава. В тази връзка българското правителство е приложило различни мерки, насочени към преодоляване на уязвимостта на украинските бежанци по отношение на трудовата заетост, с акцент върху осигуряването на достъп до пазара на труда и защитата им от експлоатация. Тези усилия се подкрепят от ключови държавни агенции като Главна инспекция по труда и Агенция по заетостта, които играят решаваща роля в прилагането на трудовите права и улесняването на възможностите за заетост.

Главната инспекция по труда предприема проактивни мерки за справяне с уязвимостите произтичащи от липса или проблеми с достъп до трудова заетост. Агенцията създава специални комуникационни канали, включително имейл адрес и телефонен номер за предоставяне на помощ в реално време и решаване на проблеми на работното място, пред които са изправени бежанците.

През 2023 г. инспекцията предлага над 2000 консултации, от които 210 конкретно на украински жени, основно във връзка с неизплатени възнаграждения и трудови договори. Останалите са предоставени на българските работодатели относно условията на труд и заетост на украински граждани, на които е предоставен статут на временна закрила. За да се предотвратят практики на трудова експлоатация, Инспекцията по труда наблюдава работодателите за спазване на трудовото законодателство, като редовно инспектира работните места с цел разкриване на недекларирана заетост и при необходимост сигнализира за нарушения. В циркулация са информационни материали, които информират бежанците за техните права и как да избягват рискови ситуации на работа, а работодателите са задължени да докладват на Инспекцията всички случаи, в които наемат бежанци.

---

³⁸ Съвет на Европейския съюз. 2001 г. „Директива 2001/55/ЕО на Съвета относно минималните стандарти за предоставяне на временна закрила в случай на масово навлизане на разселени лица и за мерките за поддържане на баланса между държавите-членки в полагането на усилия за прием на такива лица и понасяне на последиците от този прием.“ 32001L0055.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0055&qid=1648223587338>. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

Агенция по заетостта също играе значителна роля за интегрирането на украинските бежанци на пазара на труда. Бежанците с предоставена временна закрила се ползват от същите права като българските граждани при регистрация в службите по заетостта, което им позволява достъп до обяви за работа, професионално обучение и психологическа подкрепа. Представител на агенцията съобщава, че нейните мобилни екипи са извършили обширни посещения в местата за настаняване на бежанци, като са предоставили консултации на над 14 500 бежанци.

През 2022-2023 г. правителството стартира проект „Солидарност“³⁹, който се изпълнява от Агенцията по заетостта по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г. Проектът има за цел да насърчи работодателите, като предоставя директни субсидии за тези, които предоставят възможности за заетост на украински бежанци. Държавната субсидия покрива възнаграждението на наетия бежанец на базата на минималната работна заплата за период до 6 месеца, средства за възнаграждение на ментори, които ще подпомагат наетите лица, както и допълнителни средства за интеграция и настаняване. Агенцията съобщава, че в рамките на проекта „Солидарност“ близо 4000 бежанци са получили краткосрочна заетост в сектори като хотелиерството и търговията на дребно. Въпреки че проектът е приключил, Агенция по заетостта заявява, че продължава да дава приоритет на украинските бежанци, като осигурява възможности за обучения и се стреми да предотвратява трудовата експлоатация чрез тясно сътрудничество с други държавни агенции.

Въпреки наличието на тези програми, различни предизвикателства продължават да усложняват достъпа до регламентирана заетост. Интервютата показват, че много украински бежанци се сблъскват с езикова бариери, трудности при признаването на квалификацията им придобита в Украйна и усложнения поради договорни нарушения, в резултат на което засегнатите разчитат на неформална работа. Въпреки че и двете агенции въвеждат превантивни мерки срещу експлоатацията, все още съществува значителен риск бежанците да попаднат в неформалния пазар на труда, особено в изолирани места и региони в сектори като хотелиерството. Допълнително проблемите, свързани с получаването на банкови услуги, и липсата на последващи действия по проект „Солидарност“ оставят някои бежанци в уязвимо положение във финансово и професионално отношение.

В заключение, въпреки че политиките на България осигуряват на украинските бежанци законни възможности за работа и достъп до услуги за подкрепа, има области, които се нуждаят от допълнително развитие. Според мнозинството от интервюираните преодоляването на езиковите бариери, подобряването на признаването на квалификацията и засилването на защитата срещу трудова експлоатация са от съществено значение за

---

³⁹ Вижте раздела за проект „Солидарност“, достъпен онлайн на: <https://www.az.government.bg/pages/solidarnost/> (Последен достъп: 16.10.2024 г.)

дългосрочната интеграция на украинските бежанци в работната сила. Засилената координация между правителствените агенции, неправителствените организации и работодателите, заедно с трайно финансиране на програмите за интеграция, ще бъдат от ключово значение за осигуряване на стабилност на българския пазар на труда за украинските бежанци.

4. Основни изводи от изследването

4.1 Миграционни тенденции

Миграцията на украинските бежанци в България след началото на военните действия в Украйна се характеризира с различни фази, в които бежанците имат различни миграционни намерения и планове за интеграция. Много от събеседниците разказват, че непосредствено след избухването на войната България служи предимно като транзитна страна. Повечето украинци, които са преминали през България или са пребивавали в нея, нямат намерение да останат дългосрочно. Всички респонденти са единодушни, че поради повсеместното очакване за бързо разрешаване на конфликта, мнозинството от пристигащите бежанци предвиждат, че ще се нуждаят от хуманитарна помощ и съдействие за не повече от 3-4 месеца, след което ще бъде безопасно да се върнат в Украйна⁴⁰. Първата вълна обхваща периода непосредствено след избухването на войната приблизително до началото на 2023 г., когато България се разглежда предимно като транзитна страна, като много украинци се насочват към западноевропейските държави. Респондентите са единодушни, че в тази първа вълна се наблюдават минимални усилия за интеграция от страна на бежанците, като малцина от тях се стремят да научат езика, записват децата си в местни училища или се опитват да си осигурят дългосрочна работа и жилище.

Събеседниците единодушно отбелязват появата на по-значителна, последваща миграционна вълна, която се отличава с увеличен брой пристигащи, като много бежанци идват в България не само директно от засегнатите от конфликта и икономическата нестабилност региони на Южна Украйна, но сред новопрстигащите има и много, които първоначално са ориентирани към други европейски страни. В случая с пристигащите от Украйна няколко респонденти подчертават, че решението за бягство е продиктувано от влошаващите се условия в тези райони, не само по отношение на физическата и персонална сигурност, но и поради постоянно намаляващите възможности за работа⁴¹. В същото време случаите на преместване в рамките на ЕС са продиктувани от търсенето на по-добри перспективи за дългосрочно социално и икономическо благосъстояние на лицата и техните семейства. Респондентите отбелязват, че някои бежанци, които първоначално са се преместили в западноевропейски държави, се сблъскват с трудности при интеграцията поради строгите местни политики, културните различия и труднопреодолимата езикова бариера, често за

---

⁴⁰ Интервю DIG--JTIP--IN16. 18 юли 2024 г. Пловдив.

⁴¹ Пак там.

пример се дава Германия. Тези трудности подтикват много бежанци да преразгледат възможностите си. Няколко респонденти посочват, че България е станала по-привлекателна дестинация поради усещането за културна и езикова близост и перспективата за сравнително лесна социална и икономическа интеграция както за възрастните, така и за децата:

Ежедневно пристигат нови хора, 50/50 от Украйна и от други страни в Европа. Защо хората се връщат в България? Имат затруднения с езика, немски, френски или финландски се учат по-трудно, не могат да понесат климата, а и е много по-трудно да се интегрират културно. Затова се преориентират към България и основно към големите градове с по-голяма, консолидирана и по-добре установена украинска диаспора. Повечето от новопристигналите вече имат приятели, които се чувстват добре в България. В повечето случаи тези хора, идващи от други европейски страни, вече няколко пъти са сменяли местоживеенето си. Първоначалната им миграция е била инстинктивна, но сега те се движат и планират съзнателно. Тези, които сега идват от Украйна, правят същото - имат много ясни и целенасочени намерения какво искат, къде да останат, къде да работят.⁴²

Други събеседници, работещи на първа линия потвърждават това наблюдение, като добавят и нюанси за промяната в бежанското самосъзнание. Един от събеседниците прави паралел със сирийските бежанци, „чиято основна цел традиционно е да получат бежански статут, за да могат да се преместят в Германия и други западноевропейски страни“⁴³, и добавя, че много украинци споделят тази западна визия за интеграция. Те обаче осъзнават, че тяхната бежанска ситуация е различна и затова в момента избират страни, които предлагат културна близост. В тази връзка един от интервюираните представители на институциите добави следното интересно наблюдение:

[...] те по-скоро идват от Румъния, Германия, Полша в момента, след като субсидираната хуманитарна подкрепа и държавната програма там са прекратени или украинските бежанци вече не са допустими бенефициенти. Докато в България по настоящата програма [за настаняване, осигурено от държавата], администрирана от Министерството на туризма, няма ограничителни критерии, освен когато кандидатите работят на трудов договор.⁴⁴

Според мнозинството от интервюираните, независимо дали движещата мотивация е перспективата за по-добър достъп до държавна помощ или цялостно - за по-добри шансове за интеграция и възможности за сигурност и развитие за всички членове на семейството -

⁴² Интервю DIG--JTIP--IN12. 01 август 2024 г. Пловдив.

⁴³ Интервю DIG--JTIP--IN05. 25 юли 2024 г. Пловдив.

⁴⁴ Интервю DIG--JTIP--IN20. 19 юли 2024 г. София.

тези мотиви обясняват значителната промяна в стремежите на украинците и начина, по който те възприемат своя миграционен статут.

Те съобщават също така, че продължителният характер на конфликта е наложил промяна в начина на мислене на бежанците към търсене на трайни решения за преселване, като все повече семейства избират да се интегрират в българското общество. Един от особено важните канали за интеграция е образователната система. Много от участниците в изследването подчертават, че понастоящем както пристигащите от Украйна, така и тези от западноевропейските страни идват по-подготвени и информирани относно условията и изискванията в България. Работещите на първа линия от украинската общност уточняват, че много от новопрстигащите се опитват да уредят условията си за настаняване още преди пристигането си в България, като за целта използват лични контакти или се свързват с организации, ръководени от украинци. Това предварително планиране включва запознаване с възможностите за изучаване на езика, процедурата и изискванията за записване на децата в българска образователна институция, проучване на жилищния пазар и пазара на труда - всичко това показва готовност за дългосрочно пребиваване в България.

Наличието на повишена готовност и адаптивност при пристигането в България се наблюдава като доста положително развитие. Много от тези хора вече имат познати или контакти, които успешно са се установили в страната, което им предоставя ценна информация за местните условия и е предпоставка за по-реалистични очаквания. Предварителната осведоменост позволява вземането на информирани решения по отношение на настаняването, възможностите за работа и интеграционните процеси. Според един от респондентите, който е ангажиран директно с новопрстигащи бежанци:

„В повечето случаи те започват да учат български предварително, изпращат молби за записване на децата си в български училища още от Украйна и при пристигането много от първоначалните проблеми вече са решени. Тези хора също са много по-отворени към всякакви видове работа; те нямат високи очаквания, въпреки че преди са имали висок стандарт на живот.“⁴⁵

Проактивният подход значително намалява предизвикателствата, обикновено свързани с миграцията. Предприемането на стъпки за изучаване на езика и организацията на достъпа до образование за децата са подготовка тези бежанци да се интегрират по-лесно в българското общество. Готовността да се ангажират с различни видове работа и реалистичните им очаквания допълнително улесняват адаптацията и допринасят положително за местната икономика и сплотеността на общността.

---

⁴⁵ Интервю DIG--JTIP--IN12. 01 август 2024 г. Пловдив.

И все пак този двуполусен разказ, който противопоставя *подготвените* украински бежанци от настоящето срещу *неподготвените* и *неинформираните* от началото на кризата, трябва да се чете с известна доза съмнение. Тъй като в крайна сметка тази интерпретация засилва противопоставянето между образа на заможния, интелигентен и самостоятелен украински бежанец и този на уязвимия бежанец в остра нужда, което беше несъзнателно изтъкнато от много респонденти. Макар тези свидетелства да очертават една значително по-положителна картина в промяната на миграционните траектории на украинците, много респонденти регистрират, че наред с „подготвените“ хора има и значителен брой бежанци, които не могат да си позволят да планират и уреждат логистиката на пристигането и пребиваването си предварително. Това важи особено за хората, идващи директно от най-бедните и засегнати от конфликта и директни военни действия части на Украйна, чийто избор да напуснат Украйна е по-скоро продиктуван от неотложна необходимост, отколкото прагматична стратегия за намиране на възможно най-добрия нов дългосрочен *дом*. Някои респонденти споделят загриженост, че все по-голям брой уязвими хора, които в началото на войната не са искали да поемат рисковете на миграцията, сега също не виждат друг избор, освен да бягат⁴⁶. Това означава, че българската система за подкрепа трябва да се подготви за такива лица и да предприеме мерки за посрещане на специфичните им нужди, включително влошено психично състояние, в следствие на травмата от преживяната война, както и съществуващи предишни състояния и заболявания.

Тези тенденции подчертават комплексността на миграционните процеси променящите се нужди на украинските бежанци в България, което изисква гъвкав и съобразен с нуждите подход към тяхната интеграция и подкрепа.

4.2 Уязвимости

Идентифицирането на уязвимостта, и по-специално на това, което прави хората по-уязвими или по-податливи на трафик на хора, също представлява предизвикателство поради противоречивото представяне на социално-икономическия статус и ресурсите, с които разполагат украинците, избрали да останат в България. Много респонденти подчертават, че уязвимостта на украинските бежанци към трафик на хора е много подобна на уязвимостта на българското население, но е допълнително изострена от травматични преживявания, стресорите на миграцията и от статута на малцинство в чужда държава. В същото време акцентът върху уязвимостта се преплита с истории за *заможни* бежанци, което поражда гореспоменатото противопоставяне.

Най-общо интервюираните разказват история, в която първоначалният профил на украинските бежанци по време на първата миграционна вълна към България има демографски характеристики, до голяма степен възприемани като понижаващи податливостта към трафик на хора, както споделя един от респондентите: „Просто профилът

---

⁴⁶ Интервю DIG--JTIP--IN16. 18 юли 2024 г. Пловдив.

на украинските бежанци е различен от профила на жертвата на трафик: те са заможни, образовани, идват на групи, проверяват се един друг⁴⁷. Гореказаните заможни украински бежанци, често пристигат със семействата си, включително съпрузи и деца, и според друг участник в изследването са били добре информирани относно проблемите с трафика на хора⁴⁸. Представителите на тази материално осигурена група са описани като проактивни в отстояването на правата си, движат се в сплотени единици, които следят за взаимното си благосъстояние и бързо създават свои собствени (неправителствени) организации, за да подпомогнат установяването и интеграцията на своята общност. Въпреки това, от 2022 г. насам, се наблюдават промени в уязвимостта, характеризирани с няколко тревожни тенденции. С течение на времето социално-икономическата стабилност на тези ранно пристигнали бежанци бива застрашена поради намаляващите икономически ресурси и социалната изолация, което води до повишаване на високорисковото поведение. Случаи на алкохолна зависимост⁴⁹, ⁵⁰, въвличане в интимни отношения с партньори, проявяващи агресия и насилие,⁵¹, ⁵², ⁵³, ⁵⁴ и прибегване до несигурни средства за издръжка, като например приложения за запознанства⁵⁵ или оферти за съмнително настаняване при непознати⁵⁶, ⁵⁷, ⁵⁸, ⁵⁹ стават по-чести. Финансовото безсилие кара някои хора да ликвидират активите си в Украйна при неблагоприятни условия⁶⁰, имуществото на други пък е изложено на риск поради банкови кредити и задължения⁶¹.

При следващите миграционни вълни, що се касае хората, произхождащи предимно от по-бедните региони на Украйна, бежанците пристигат със значително по-малко ресурси, както материални, така и психологически. Отчита се и по-малко информираност относно рисковете от трафик. Събеседниците от Държавната агенция за бежанците, НКБТХ и експерти от неправителствения сектор, активни в борбата с трафика на хора, уверяват, че усилията за повишаване на информираността продължават. Това включва предоставяне на информационни материали за опасностите, които крие трафикът на хора, както и насоки за идентифициране на потенциални жертви и рискови ситуации и процедури за подаване на сигнали при съмнение. Тези материали са адаптирани на украински език и са достъпни в регистрационно-приемателните центрове (РПЦ), в местата за настаняване, предоставени от

⁴⁷ Интервю DIG--JTIP--IN17. 31 юли 2024 г. София.

⁴⁸ Интервю DIG--JTIP--IN03. 19 юли 2024 г. София.

⁴⁹ Пак там.

⁵⁰ Интервю DIG--JTIP--IN09. 09 юли 2024 г. София.

⁵¹ Интервю DIG--JTIP--IN01. 17 юли 2024 г. София.

⁵² Интервю DIG--JTIP--IN08. 24 юли 2024 г. София.

⁵³ Интервю DIG--JTIP--IN09. 09 юли 2024 г. София.

⁵⁴ Интервю DIG--JTIP--IN13. 21 август 2024 г. София.

⁵⁵ Интервю DIG--JTIP--IN09. 09 юли 2024 г. София.

⁵⁶ Интервю DIG--JTIP--IN01. 17 юли 2024 г. София.

⁵⁷ Интервю DIG--JTIP--IN08. 24 юли 2024 г. София.

⁵⁸ Интервю DIG--JTIP--IN10. 31 юли 2024 г. Онлайн.

⁵⁹ Интервю DIG--JTIP--IN15. 16 август 2024 г. Онлайн.

⁶⁰ Интервю DIG--JTIP--IN17. 31 юли 2024 г. София.

⁶¹ Интервю DIG--JTIP--IN12. 01 август 2024 г. Пловдив.

държавата, и в центровете на бежанските общности. Независимо от наличието на тези усилия, коментарът относно намаляващата осведоменост относно рисковете буди тревожност. Възможно ли е причината за по-слабата осведоменост за рисковете от трафик на хора сред по-уязвимите новопристигнали лица да е отчасти резултат от облекчението на национално и международно равнище, че първоначално прогнозираната криза с трафика на хора с украински бежанци е била предотвратена?

Хората, които първоначално са отложили миграцията си и сега са изправени пред този избор поради влошени условия у дома, са в значително по-висок дял социално икономически уязвими, например страдат от тежки проблеми с психичното здраве, често утежнени от травматизиращото преживяване на войната.

Въз основа на този кратък преглед можем грубо да групираме факторите на уязвимост в следните категории:

- *Икономически предизвикателства*

Достъпът до сигурна работа с адекватно възнаграждение продължава да представлява предизвикателство за болшинството от бежанците. В много случаи държавната подкрепа, била тя настаняване, финансова помощ или ваучери за храна, се оказва недостатъчна, особено ако един човек обезпечава цялото домакинство, включващо деца, възрастни хора и/или хора с различни физически или интелектуални нужди. В допълнение, значителен проблем е наличието на непогасени заеми в Украйна. Бежанците са принудени да приоритизират погасяването тези неплатени дългове, за да попречат на банките да конфискуват ограничените активи, които все още притежават и не са били унищожени от военните действия. Тази финансова тежест увеличава стреса и уязвимостта, тъй като те трябва да се справят с погасяването на дългове от чужбина, докато често им липсват стабилни доходи и мрежи за подкрепа, с които да посрещнат ежедневните си нужди. Страхът да не загубят останалото си имущество влошава несигурното им положение и може да насърчи търсенето на неформални, недоговорени или експлоататорски трудови отношения, което от своя страна оказва влияние върху способността им да се съсредоточат върху усилията за интеграция или да потърсят необходимата помощ.

- *Жилища*

Един от най-неотложните проблеми за бежанците е намирането на жилище, което да отговаря на финансовите им възможности. Интервюираните представители на организации предоставящи хуманитарна помощ не са единодушни в оценката си за това до колко предоставените от държавата жилища са достатъчни. Някои отбелязват, че предоставените от държавата възможности са ограничени и обикновено са налични само в селски райони или в периферията на социално-икономическите центрове, което от своя страна усложнява опитите за достъп до сигурна работа (особено за работещите самотни майки), грижи за

децата и училищното образование или достъп до здравни грижи⁶². Друг респондент подчертава, че докато за хората в трудоспособна възраст осигуреното от държавата настаняване не е оптимален вариант, то за сметка на това базите по Черноморието са много подходящи и удобни за възрастни хора и хора със специални нужди⁶³. Във всеки случай респондентите са единодушни, че процесът на насочване към място за настаняване често не успява да оцени адекватно индивидуалните и специфичните нужди на различни демографски групи, като деца, възрастни хора, хора с хронични заболявания или хора със специални нужди. Един от респондентите привежда примера с Почивно възстановителен център „Железничар“ (разположен на 13 км северно от Варна, който е собственост на Българските железници),

„[центърът] приютява много хора в неравностойно положение и няма социални работници. Ние [доброволците] имахме среща там и им казахме [на ръководството на центъра], че там има 150 души и само две жени доброволки, които по никакъв начин не могат да заместят социалните работници. Една жена отговаря за подпомагането на 50 души, а хората от министерството казват, че това не може да стане, че един социален работник трябва да работи само с 2-3. По закон не може да се прави това. Каква е подкрепата от страна на институциите? И ние изпращаме памперси, хигиенни продукти - те просто не могат да си го позволят. Също и за лекарства - преди осигурявахме за тежко болните, но не можем да продължаваме така.“⁶⁴

Липсата на единодушие сред респондентите се запазва и при ретроспективната им оценка на решението за първоначално настаняване на бежанци в хотели и къщи за гости. Докато мнозина са съгласни, че това е била адекватна извънредна мярка, която е била от полза както за украинските бежанци, така и за хотелския сектор⁶⁵, други са скептични, че това е създавало повишени очаквания и е увеличило шока от трудностите при наемането на частни квартири.⁶⁶ Състоянието на пазара на жилищни имоти в България прави частното наемане финансово рисковано и в много случаи недостъпно начинание.

- *Здравеопазване*

Има какво да се желае по отношение на разпространението на информация за здравето осигуряване и достъпа до медицински услуги. Основното предизвикателство е пълната липса на медицинска оценка при регистрация в България, която да послужи за подходящо настаняване в жилище и предоставяне на допълнителни психосоциални и медицински услуги. Фактът, че много бежанци са напуснали Украйна без медицинските си досиета,

---

⁶² Интервю DIG--JTIP--IN05. 25 юли 2024 г. Пловдив.

⁶³ Интервю DIG--JTIP--IN16. 18 юли 2024 г. Пловдив.

⁶⁴ Интервю DIG--JTIP--IN09. 09 юли 2024 г. София.

⁶⁵ Интервю DIG--JTIP--IN10. 31 юли 2024 г. Онлайн.

⁶⁶ Интервю DIG--JTIP--IN05. 25 юли 2024 г. Пловдив.

включително хора с увреждания и хронични заболявания, а много деца нямат документи за ваксинациите си, допълнително усложнява достъпа и осигуряването на адекватно лечение.

- *Езикова бариера*

Социалната уязвимост има много проявления, но един от ключовите елементи на успешната интеграция е усвояването на езика. Към момента на провеждане на изследването са налични няколко безплатни опции за изучаване на български език за украински бежанци. Децата, записани в държавни или общински училища имат право да взимат допълнителни часове по български език в училище. Безработните възрастни могат да се запишат за езиков курс по *Програмата за заетост и обучение на бежанци на Агенция по заетостта*⁶⁷. Някои регионални структури на Каритас или Български червен кръст също предлагат езикови курсове за възрастни. След стартирането на субсидираната от ВКБООН мрежа от общностни центрове за бежанци „Компас“⁶⁸ през април 2024 г., хора от всички възрасти имат достъп до езикови курсове в 6-те центъра от мрежата „Компас“ в София, Добрич, Варна, Бургас, Русе, Пловдив. В рамките на централите от мрежата „Компас“ само Български червен кръст има право да предоставя езиково обучение. Въпреки че интервюираните представители на институциите потвърждават, че езиковата бариера е едно от основните предизвикателства пред успешната интеграция, те не допускат възможността за неуспех от страна на правителството да осигури достатъчно програми за езиково обучение. Този пример подчертава съществуващото разминаване между институционалните възприятия и опита на бежанците и работещите на първа линия. Съществуват пропуски в обхвата на наличните курсове по български език:

*„Езиковото обучение на пръв поглед изглежда като голям успех, но се оказва, че това не е така. Ако попитате централите или Българския червен кръст, който има мандат да предлага курсовете, програмата е много успешна; ако попитате хората, които посещават тези курсове - също. Тези обаче, които нямат достъп до езиково обучение, никой не ги пита. С колегите ми от Неделното училище за бесарабски българи обявихме онлайн курс по български език и веднага се отзоваха над 300 души - това показва, че наличните програми далеч не са достатъчни.“*⁶⁹

„В София има недостиг на възможностите за изучаване на български език. Няма достатъчно места в предлаганите от БЧК курсове. Хората искат да

⁶⁷ Вижте подробности за Програмата за заетост и обучение на бежанци:

<https://www.az.government.bg/pages/programa-za-zаетost-i-obuchenie-na-bejanci/> (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

⁶⁸ В сътрудничество със своите национални и местни партньори, ВКБООН създаде мрежа от 6 центъра за закрила и включва за бежанци от всички националности и членове на приемащата общност:

<https://www.unhcr.org/bg/17215-un-refugee-agency-launches-compass-network-of-refugee-community-centres-in-bulgaria.html>

⁶⁹ Интервю DIG--JTIP--IN05. 25 юли 2024 г. Пловдив.

*учат офлайн и с учител, вместо това им предлагат онлайн курсове. Освен това старите хора нямат пари за езиков курс, а самотните майки нямат време. Да, има все повече нови възможности, но всички те са платени.*⁷⁰

Важен извод по отношение на покритието, достъпността и ефективността на курсовете по български език е наблюдението за осезаема разлика в предлаганите услуги на регионално ниво. Цитираните по-горе становища са от респонденти, които работят в София и региона. В същото време събеседници от Пловдив споделят положителен опит и като цяло по високо ниво на удовлетвореност от обхвата на езиковото обучение. Това наблюдение допълва очерталата се в емпиричните данни теза, че утвърждаването на Фондация „Ukraine Support & Rennovation“, ръководена от активни представители на украинската общност, оказва значително влияние върху ефективността на предоставяне на различни услуги, включително езиковото обучение. Ако обаче се върнем към текущото състояние на национално ниво, очевидно е, че програмите за усвояване на български език за бежанци следва да адресират бариери като цена, достъпност и специфични образователни потребности на уязвими групи като самотни майки, деца и възрастни хора.

- *Социална динамика*

Респондентите изтъкват, че през последните месеци се наблюдава променлива динамика, варираща от солидарност към враждебност и обратно. Началото на бежанския поток е белязан от значителна солидарност и обществена подкрепа към украинците в България. Въпреки това между август 2022 г. и август 2023 г. се наблюдава чувствителен спад в подкрепата и толерантността от страна на местната общност - „*беше много трудно заради пропагандните изказвания, постоянните атаки от страна на „Възраждане“ и нагласите, които те разпространяваха. Сега, две години и половина по-късно, много хора разбират, че са били подведени от пропагандата*“⁷¹. Този период съвпада с възхода на консервативни и крайно десни партии, които боравят с откровена и остро проруска реторика, подклаждаща морални паники водеща до засилена дискриминация и език на омразата срещу бежанците. Спадът на толерантността увеличава рисковете за бежанците, като оказва особено влияние върху психическото им състояние и изостря уязвимостта им към експлоатация. Въпреки че някои респонденти уверяват, че има данни за повишаване на солидарността, например в училищните среди, посещавани от децата⁷², сред работодателите⁷³ и въз основа на даренията и материалната подкрепа, получавани в хуманитарните центрове, цялостното положение в България остава по-скоро тревожно. През лятото на 2024 г. българското общество стана свидетел на безпрецедентна вълна от антидемократична и дискриминационна реторика, която частично се материализира в социалния и правовия свят на българското общество с

⁷⁰ Интервю DIG--JTIP--IN13. 21 август 2024 г. София.

⁷¹ Интервю DIG--JTIP--IN12. 01 август 2024 г. Пловдив.

⁷² Пак там.

⁷³ Интервю с ръководител на организация за хуманитарна помощ. DIG--JTIP--IN16. 18 юли 2024 г. Пловдив.

ускореното приемане на изменението в Закона за предучилищното и училищното образование, с което се забранява пропагандата на „нетрадиционна сексуална ориентация“, известно като „анти-ЛГБТИК+ закон“⁷⁴. На този фон се забелязва и осезаемо нарастване на антимигрантската реторика, макар и насочена предимно към бежанците и мигрантите от Близкия изток. Трудно е да се прецени до каква степен тези тенденции и крайни популистки изказвания се засилват временно от поредния тур на предсрочни парламентарни избори или става дума за тенденция, която вече е по-дълбоко вкоренена в българската социална тъкан. Във всеки случай трябва да се отчитат сериозно подклаждането на дискриминационни и ксенофобски нагласи и общественото напрежение. Въпреки че емпиричните данни, събрани за целите на настоящото изследване, не показват пряка заплаха за украинската общност, тази напрегната обществено-политическа среда изисква по-целенасочени усилия за повишаване на осведомеността, както и по-голяма видимост на (украинските) бежанци, за да бъдат освободени от своята *Другост*, маркирана от консервативните популистки разкази като потенциална заплаха.

- *Употреба на социални мрежи и интернет*

Изхождайки от предишно проучване на „Дигнита“, което изследва рисковете при търсене на работа и по-специално опасностите, свързани с онлайн обявите за работа⁷⁵, един разговор с украински доброволци даде възможност да се проучи какво е обичайното поведение в интернет сред общността. Доброволците съобщават, че макар да има няколко популярни групи във Facebook, украинските бежанци в България използват предимно каналите в Telegram за обмен на информация. Това предпочитание се отдава на факта, че Facebook не е толкова широко разпространен в Украйна, поради което бежанците продължават да разчитат на познати за тях платформи като Telegram и Viber. Организациите, работещи с бежанци, отчитат тази тенденция и съзнателно насочват бенефициентите си към легитимни канали и групи, където съдържанието се проследява, с цел предотвратяване, разпространението на фалшива информация:

Ние администрираме Telegram канал за бенефициентите, които в момента са в центъра и за тези, които ползват други услуги. Един ден седмично каналът е отворен за платени публикации, но ние следим какви обяви се публикуват. През останалото време е отворен за комуникация между членовете и споделяне на важна или полезна информация. Разбира се, понякога успяват да се промъкнат непроверени съобщения или фалшиви обяви. Имаме няколко

---

⁷⁴ Вижте репортаж от 16 август 2024 г. в Politico: <https://www.politico.eu/article/bulgaria-anti-lgbtq-law-ban-propaganda-school-ruman-rudev/> (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

⁷⁵ Фондация „Дигнита“ 2023 г. Изследване на риска при търсене на работа сред украинските бежанци: лято 2023 г.“ <https://drive.google.com/file/d/1XKXwpoV23nRHBb9xGxmK4sEPVV6KXX4v/view>. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

*администратори, но не можем незабавно да проверим всичко, но се опитваме да проверяваме редовно.*⁷⁶

Респондентът посочва, че това е по-скоро самоорганизиран подход към разпространението на надеждна информация. Интересно е, че мрежата от центрове за бежанци „Компас“ на ВКБООН също избира да администрира канали в Telegram, които се поддържат от техните служители⁷⁷. Връщайки се към анализа на „Дигнита“ на потенциално опасни предложения за работа за украински бежанци от средата на 2023 г., който разкрива, че трите основни рискови фактора са (1) несъответствие между описанието на работата и реалността, включително липса на информация за работодателя, което затруднява проверката на неговата легитимност; (2) липса на информация за процедурата за кандидатстване или подозрително опростена процедура; и (3) липса на информация за естеството на трудовия договор, настоящото изследване не разкрива нови данни за възможните опасности при търсене на работа онлайн. Всъщност по-голямата част от интервюираните работници на първа линия информират, че техните организации участват в някаква форма на програма за подкрепа на трудовата заетост и разполагат с експерти, които поддържат контакт с проверени работодатели. Освен това в много случаи те разполагат с определени служители⁷⁸, които предоставят съвети и консултации по въпроси, свързани с работата, а за хора, които не са в кръга им от преки бенефициенти или са пристигнали наскоро, някои организации предлагат проактивни информационни сесии, за да повишат чувствителността на бежанците към рисковете от трудова експлоатация и да им осигурят базова информация, за да разпознават непълни или съмнителни обяви за работа.

- *Други фактори*

В допълнение към елементите, които повишават общата уязвимост на разселеното население, напр. езикова изолация, липса на семейни или социални мрежи за подкрепа, ограничена осведоменост за местните законови права и икономическа уязвимост, специфичните условия в България могат допълнително да засилят тяхната несигурност. Например украинските бежанци, пребиваващи в отдалечени или откъснати райони, като например тези, настанени в хотели, финансирани от държавата, могат да бъдат изправени пред повишен риск от социална и икономическа изолация. Тези места могат да задълбочат сегрегацията и да ограничат достъпа до основни услуги и информация, което прави бежанците по-податливи на експлоатация. Цитирани са случаи касаещи хотели по морето, в които от настанените бежанци се изисква да работят в сферата на хотелиерството и ремонтите, за да покрият разходите си по вече финансираното от държавата настаняване.

---

⁷⁶ Разговор с няколко украински доброволци, DIG--JTIP--IN11. 01 август 2024 г. Пловдив.

⁷⁷ Канали в Telegram на центробовете на „Компас“ в Бургас, Варна и Пловдив: t.me/Uy11AklhqDgxODQ0, t.me/communitycentrevarna, t.me/Compass_Plovdiv (Последен достъп: 16.10.2024 г.)

⁷⁸ Например, в мрежата от центрове „Компас“, „Каритас“ има мандат за предоставяне на социална подкрепа и кариерно ориентиране.

Респондентът в интервюто DIG--JTIP--IN01 цитира случай на двойка на 75 години с „тежки хронични заболявания, включително сърдечна операция и други сериозни здравословни проблеми, нетрудоспособни“, които са били настанени в известна верига хотели и собственикът е изисквал от тях да работят повече от 8 часа тежък физически труд, за да имат право да останат в рамките на държавната програма и да получават храна и стая. Същият респондент цитира и случай на жена в същия хотел с дете с разстройство от аутистичния спектър, от нея е изисквано да работи като камериерка с много висок целеви лимит на почистени стаи и детето ѝ е трябвало да помага и да работи заедно с нея. Случаите на изолирано настаняване могат да включват и частни локации, както в случая на възрастна жена с увреждания, подложена на финансова и друга злоупотреба от страна на дъщеря си, без да има достъп до помощ⁷⁹.

В такива условия често липсва подходящ мониторинг на нуждите и интеграция в общността, което може да доведе до увеличен риск от трафик или злоупотреба на други лица, които да се възползват от уязвимостта на изолираните бежанци. Физическата и социалната изолация, която се наблюдава в тези условия, подчертава необходимостта от целенасочени услуги за достигане до хората и подкрепа, за да се гарантира, че всички бежанци, независимо от тяхната битова ситуация, са адекватно защитени от риска от трафик на хора. Вместо това, както е посочено в една от вече цитираните по-горе ситуации, достъпът на социални работници (доброволци) всъщност е бил възпрепятстван от агенциите, извършващи контрол, поради нарушение на разпоредбите за общия брой уязвими хора, с които един социален работник има право да работи⁸⁰.

Не на последно място, много от интервюираните подчертават, че уязвимите украински бежанци са изправени пред предизвикателства и рискове, сходни с тези, с които се сблъскват уязвимите българи. Това включва затруднен достъп до подкрепящи услуги, податливост на експлоатация и бариери пред интеграцията. Уязвимостите сред украинското бежанско население отразяват тези сред местното население, което показва че системните проблеми, засягащи уязвимите групи, не са уникални за бежанците, а са част от по-широки обществени недостатъци.

Това подчертава важноста на цялостен подход за справяне не само със специфичните за бежанците уязвимости, но и с общите условия, които допринасят за рисковете, пред които са изправени всички уязвими лица в България. Заздравяването на системите за подкрепа, осигуряването на равен достъп до услуги и насърчаването на приобщаващи политики са съществени стъпки към намаляване на тези рискове както за бежанците, така и за местното уязвимо население.

---

⁷⁹ Интервю DIG--JTIP--IN01.

⁸⁰ Интервю DIG--JTIP--IN09.

4.3 Рискови групи

Променящият се и динамичен пейзаж на уязвимост и риск сред украинските бежанци в България подчертава критичната необходимост от непрекъснато наблюдение на нуждите, предоставяне на целенасочени услуги за подкрепа и разработване на всеобхватни стратегии за интеграция, за да се реагира своевременно в случаи на повишени рискове от трафик на хора. Установяването на конкретни рискови групи сред украинските бежанци в България по отношение на трафика на хора е значително затруднено поради липсата на официално регистрирани случаи. Липсата на официални данни за инциденти ограничава възможността за установяване на ясни тенденции или специфични профили в риск, различни от тези, наблюдавани при други групи от населението.

Следователно нашето разбиране се основава на обобщени заключения за уязвимостта, възникваща по време на принудително разселване и риска от трафик на хора, съпоставена с миграционния опит на украинските бежанци в България:

- *Самотни майки*

Поради специфичното демографско измерение на бежанската криза в Украйна, най-вече жените са изложени на риск от трафик на хора и експлоататорски практики. В частност, самотните майки са изправени пред повишен риск, тъй като в много случаи им се налага да осигуряват прехраната на семействата си сред намаляващи ресурси и ограничени възможности за работа. Налице са основателни опасения за съзнателно несъобщаване от страна на украинките относно случаи на експлоатация или трафик. Непълното, или дори изцяло липсващото подаване на сигнали се приписва от една страна, на плашещата перспектива жената да се превърне в жертва в чужд правен контекст, а от друга - с желанието да се избегне стигмата, свързана с докладването на такива инциденти. Културните стереотипи и предразсъдъците, които несправедливо квалифицират украинските жени просто като предмети за развлечение, допълнително ги обезсърчават да търсят помощ, което засилва уязвимостта им към трафик.

- *Непридружени и ненадлежащо документирани деца*

В началото на бежанската криза значителен брой деца пристигат в България не само с непълни документи, но понякога пътуващи сами или придружавани от баби и дядовци, или дори от възрастни, които не са роднини, например съседни. Тази практика се обяснява с факта, че в Украйна законната възраст за самостоятелно пътуване на непълнолетни в чужбина е 16 години. Един от респондентите съобщава за случаи, в които възрастна жена е пътувала с няколко деца, с които няма доказана родствена или друга връзка и без никакви документи, удостоверяващи временно попечителство⁸¹. Тези лица са допуснати в страната въпреки

---

⁸¹ Интервю DIG--JTIP--IN10. 31 юли 2024 г. Онлайн.

липсата на необходимите упълномощаващи документи. Практиката се запазва през първия месец на кризата, но благодарение на съдействието на украинското правителство, което предприема мерки за справяне с проблема, тя е преустановена. Украинските власти постановяват, че всички деца имат право да напуснат страната само придружени от възрастен, който притежава съответното пълномощно. Това изменение в държавната политика ефективно спомага за ограничението на описаната по-горе практика. Въпреки че взетите мерки в крайна сметка разрешават проблема, първоначалният приток на недокументирани и непридружени деца води до значително обръкване и несигурност. През този период има случаи, в които украинските власти търсят помощ от българските си колеги за издирването на деца, напуснали Украйна при неизяснени обстоятелства. НКБТХ съобщава за няколко случая, изискващи сериозно междуведомствено сътрудничество за проследяване и наблюдение на траекторията на пътуване на групи непридружени непълнолетни⁸². Липсата на подходяща документация и контрол по време на началната фаза възпрепятства усилията за гарантиране на безопасността и правилното проследяване на тези непридружени или ненадлежно документирувани непълнолетни лица.

- *Възрастни хора*

Възрастните бежанци и тези с хронични заболявания или специални нужди често не получават адекватна за състоянието им подкрепа, което ги прави податливи на различни форми на злоупотреба, включително експлоатация от страна на роднини или чрез експлоататорски условия на труд. Те изпитват сериозна икономическа несигурност, тъй като често са принудени да разчитат единствено на украинската си пенсия. За тях е по-трудно да научат български език, а и има по-малко програми за изучаване на езици, адаптирани за възрастни хора, което допълнително намалява възможностите им за намиране на легална работа.

- *Хора с психични проблеми*

Трябва да се отбележи, че има регистрирани случаи на сексуална експлоатация сред хора с дългогодишни психични проблеми (два такива случая са цитирани като примери от двама респонденти, независимо един от друг). Тази група хора често срещат трудности при осигуряването на стабилни условия на живот и често се движат през националните граници.

- *Украински мъже, подлежащи на задължителна военна служба*

Въпросът за украинските мъже, подлежащи на военна повинност, представлява сложно предизвикателство, което засяга както тези в Украйна, така и пристигналите в България или други европейски страни. Последиците от задължителната военна повинност за мъжете, които достигат наборна възраст или са напуснали Украйна малко след началото на

---

⁸² Интервю DIG--JTIP--IN15. 16 август 2024 г. Онлайн.

конфликта, са многостранни. Съществен проблем, с който се сблъскват тези мъже, са трудностите при получаването или подновяването на лични документи (международен паспорт и шофьорска книжка). Въпреки че украинските мъже теоретично могат да се регистрират във военния резерв онлайн, много от тях избягват да го правят, за да не увеличат риска от мобилизация. В резултат на това тези, които нямат валидни паспорти или документи за самоличност, стават юридически невидими, което ограничава достъпа им до здравеопазване, правна защита и други основни услуги. Без валидни документи те не могат да открият банкови сметки или да сключат официални трудови договори, което възпрепятства финансовата им стабилност и интеграцията им в българското общество. Примери за това са украински моряци, работещи в България, които не могат да подновят международните си паспорти, и млади мъже, желаещи да сключат брак с български граждани, които не могат да получат удостоверения за семейно положение от украинските власти поради откази от страна на посолството. Не бива да се пренебрегва и тежестта на психологическия стрес от постоянния страх от военна повинност и правната несигурност, тъй като това води до допълнително психическо натоварване, което се отразява както на тяхното лично благосъстояние, така и на това на семействата им.

- *Украински етнически и сексуални малцинства*

Има доклади за присъствието на лица от ромски произход с украинско гражданство, включително непълнолетни, които може да са изложени на риск:

„Още нещо: украинските роми. Оттам идват много такива хора, които имат и проблеми с документите, изложени са на всякакви рискове и не биват приети „сърдечно“ от държавите. Работих с едно такова семейство, но [в България] не се говори много и съответно не се работи по въпроса. Има обаче една полска организация, която се занимава основно в украински роми и затрудненията, които изпитват при интегрирането си в Полша и която работи с български организации. Сестра ѝ [на основателката] е художничка, тя прави пана за живота на ромите и събира биографични интервюта на украински роми. Тя също направи филм за тях.“⁸³

Коментарът предполага, че в България присъстват членове на украинската ромска общност, които биха били уязвими към експлоатация поради социална маргинализация, дискриминация и икономически затруднения. Макар че на теория определени малцинствени групи, като украинските роми, ЛГБТИК+ общността и други, често са изправени пред повишен риск от трафик на хора, настоящото изследване не разполага с достатъчно доказателства, за да обоснове напълно тези опасения. Информираност относно по-неблагоприятните условия в България, включително потенциалната дискриминация и

---

⁸³ Интервю DIG--JTIP--IN17. 31 юли 2024 г. София.

липсата на адаптирани услуги за подкрепа, може да е подтикнало много хора от тези рискови групи да потърсят убежище в по-приемащи западноевропейски държави⁸⁴. Силно вероятно е този модел на миграция допринесъл за по-малката им видимост в България и за недостига на данни относно техния опит и рискове, с които се сблъскват.

Липсата на достатъчно данни може да означава, че в България няма проблеми с представители на малцинствени групи, но може и да индикира острата нужда от мониторинги целенасочена работа с обществеността, за да се гарантира, че всички уязвими групи, включително малцинствени групи като украинските роми и ЛГБТИК+ общността, са идентифицирани и им се предоставят подходящи услуги за защита и подкрепа. По-задълбочено събирането на данни чрез допълнителни независими и/или ръководени от заинтересованите страни проучвания и укрепването на доверието в тези общности са изключително важни стъпки към намаляване на рисковете от трафик на хора и гарантиране, че няма пренебрегнати рискови групи.

Респондентите посочват, че украинските бежанци са изправени пред много от същите рискове като местното българско население, особено по отношение на трудовата експлоатация и нарушенията на трудовото законодателство, свързани с трафика на хора. Тези рискове се увеличават значително от допълнителното бреме на стреса и травмата от войната и трудностите на миграцията. Значителен фактор, касаещ цялостната им уязвимост е, че според получените сведения много украинци са свикнали да работят без официални договори. Това е предпоставка да приемат експлоатацията или да се включат в сивия сектор, за да допълнят доходите си от държавна помощ, като признават, че само държавната помощ не е достатъчна, за да посрещне нуждите им. Тази икономическа необходимост води до нежелание на жертвите да съобщават за случаи на експлоатация или трафик, тъй като това може да застраши препитанието им и достъпа им до трудова заетост и хуманитарна помощ.

4.4. Трафик или експлоатация: бялото петно в понятията и идентификацията

Преобладаващата част от интервюираните, най-вече представителите на международни организации и правителствени структури, са убедени, че комбинацията от съвременно разработени политики в отговор на кризата и хуманитарна помощ е причината за липса на случаи на трафик на хора сред украинските бежанци. Ключови събеседници от украинската общност в България също заявяват, че „не са чували за такива случаи“. Бързата реакция на ЕС за подкрепа на бежанците от Украйна е посочена като доказателство за това, че най-добрият начин за предотвратяване на трафика на хора е предоставянето на права и в общ план - прилагането на мерки за справяне с предизвикателства в областта на миграцията и

---

⁸⁴ Пак там.

труда, водени от подход базиран на човешките права⁸⁵. Трябва да се вземе предвид обаче, че някои представители на гражданското общество, включително представители на две украински НПО, изказват предположение, че липсата на документирани случаи (с няколко изключения на действителни случаи в тяхната практика) може да се дължи на несъответствия и пропуски в прилагането на протоколите в рамките на Националния механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик в България⁸⁶. Наличните данни в това проучване също така засичат известни разминавания в употребата на дефинициите, поради което остава неизяснено дали коментираните случаи реално представляват трафик на хора. По-нататък този раздел се занимава с потенциалната взаимозаменяема употреба на свързани концепции, казус, който се открие при обработката на данните от интервютата.

4.4.1 Трудова експлоатация и нарушения на трудовото законодателство

Украинските бежанци в България са изправени пред значителни рискове от трудова експлоатация и нарушения на трудовото законодателство. Често срещаните проблеми включват липса на формално сключени трудови договори, недоплащане или неизплащане на заплати, което може да се квалифицира като измама, и принудителен труд, както в случая с искането на извършване на ремонтни услуги от хора със специални и деца в замяна на настаняване (финансирано от държавата) или принуждаването към работа при неблагоприятни условия на труд. Тази уязвимост е силно изразена при хората, отседнали в места за настаняване, осигурени от работодателя, като например хотели, където бежанците могат да бъдат принудени да работят в замяна на подслон.

Една от тревожните практики е изискването, бежанците сами да си намерят заместници, за да се „освободят“ от ситуации на трудова експлоатация. Посочват се анекдотични примери, в които експлоатираните работници или техни роднини са принудени да използват групи в социалните медии, за да намерят заместник на работника^{87, 88}. Това на практика прехвърля тежестта от един върху друг уязвим човек, като затвърждава цикъла на експлоатация, а също така застрашава доверието в рамките на самата украинска общност, която се е доказала като важен стожер.

Съобщава се за случаи на трудова експлоатация в сектора на хотелиерството и ресторантьорството, включително за случаи, при които бежанците изпълняват няколко длъжности без адекватно възнаграждение. В един от примерите жена, работеща в хотел, отказва да подаде жалба въпреки експлоатационните условия, тъй като споразумението ѝ

⁸⁵ Mendel, Jonathan, and Kiril Sharapov. 2024 г. “Re-politicising Anti-Trafficking: Migration, Labour, and the War in Ukraine.” *Anti-Trafficking Review*, no. 22 (April): 52–73. <https://doi.org/10.14197/atr.201224224>. (Последно влизане: 24.10.2024 г.)

⁸⁶ За повече информация вижте платформата на НМН: <https://nrm.bg/en/national-mechanism/> (Последно влизане: 24.10.2024 г.)

⁸⁷ Интервю DIG--JTIP--IN14. 14 август 2024 г. Онлайн.

⁸⁸ Интервю DIG--JTIP--IN15. 16 август 2024 г. Онлайн.

осигурява подслон, храна, близост до работното ѝ място и възможност да се грижи за възрастната си майка и за дете с психични проблеми⁸⁹. Този пример илюстрира как личните обстоятелства и неотложните нужди могат да принудят хората да приемат неблагоприятни условия на труд.

Широкото разпространение на неформални трудови практики допълнително изостря тези рискове. Много украински бежанци работят без официални договори, което не само увеличава уязвимостта им към експлоатация, но и възпрепятства възможността им да докладват за злоупотреби. Важно е да се подчертае, че според респондентите зад решението да се работи без договор може да стоят различни мотиви. Някои бежанци предпочитат краткосрочна или неофициална заетост поради намерението си да се завърнат в Украйна. За други, работата без договор е била нещо обичайно още в Украйна: *„много хора приемат работа без трудов договор, тъй като това е широко разпространена практика в Украйна и не го намират за проблем; това е особено често срещано при мъжете, работещи в строителството; жените без договор са друга работа”*⁹⁰.

Съществува и трета група, включваща лица със специални физически или умствени потребности и самотни майки и жени, отговорни за издръжката на домакинството, които избират работа без договор, за да запазят достъпа си до безплатно жилище. Те попадат в този порочен кръг, тъй като според програмата за временно настаняване лицата, които имат трудов договор, регистриран в Националната агенция за приходите, вече нямат право на хуманитарна помощ и на осигурено от държавата настаняване. В същото време възнаграждението, което получават от работата си без договор, често е недостатъчно, за да покрие разходите за частен наем, което допълнително засилва зависимостта им от експлоатиращите работодатели.

Неправителствени организации, в частност „Дигнита”^{91, 92}, съобщават, че трудовата експлоатация е един от най-честите проблеми, пред които са изправени украинските бежанци. В началото на кризата, в някои от посочените инциденти са свързани с практиките на агенции за човешки ресурси, които са работили в Украйна преди войната. Тези агенции предлагат трудови договори и настаняване, но не уточняват че жилище се предоставя само на служителя. Подведени от тази непълна информация, много бежанци пристигат със семействата си, поради което впоследствие са им наложени допълнителни такси за настаняването на техните съпрузи и деца, които се удържат директно от заплатите им.

---

⁸⁹ Пак там.

⁹⁰ Интервю DIG--JTIP--IN05. 25 юли 2024 г., Пловдив.

⁹¹ К. Димитрова и Д. Димитрова 2022 г. „Рисковете за украинските бежанци от трафик на хора в Европа“ Фондация „Дигнита“. <https://drive.google.com/file/d/1Agz3qbeRUzZhORJsgyRB7N8DF5T14wRi/view>. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

⁹² Фондация „Дигнита“ 2023 г. Изследване на риска при търсене на работа сред украинските бежанци: лято 2023 г.” <https://drive.google.com/file/d/1XKXwpoV23nRHBb9xGxmK4sEPVV6KXX4v/view>. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

Участник в изследването твърди, че макар и да не е имало пречка договорите да бъдат прекратени, служителите от тяхната организация са помогнали на засегнатите лица да подадат жалби до Главната инспекция по труда⁹³. Респондентът добави, че въз основа на опита си по предоставяне на кариерно ориентиране и консултации са се натъкнали на случаи на злоупотреба от страна на работодатели със субсидиите, предназначени за подпомагане на бежанците. Те посочват случай с работодател, намерил начин да регистрира множество дублиращи се договори за едни и същи работници по програма „Солидарност“. Докато украинските бежанци са получавали заплатите си, работодателят е прибирал дублираната субсидия от държавата, използвайки системата за финансова изгода⁹⁴. Такива практики не само източват механизмите за подпомагане, но и допринасят за експлоатацията на бежанците.

Като цяло, комбинацията от икономическа несигурност, липса на официална трудова защита, широкото разпространение на нарушения на трудовото право и сред местното население, както и недостатъчния контрол създава среда, в която трудовата експлоатация може да процъфтява.

4.4.2 Сексуална експлоатация

При проучването на темата за сексуалната експлоатация сред украинските бежанци респондентите посочват, че хората са по-отворени към овластяваща информация, относно техните права, особено в контекста на трафика на хора с цел трудова експлоатация. Трудовата експлоатация - тема, която се обсъжда по-открито в общността - дава възможност да се въведе и тематизира въпроса за трафика на хора с цел сексуална експлоатация. Този подход възпроизвежда стратегиите, използвани в други относително затворени общности⁹⁵.

В допълнение, един от респондентите подчертава, че въз основа на опита им със сигналите, получени на горещата телефонна линия за трафик на хора, и последващата им обработка могат да се направят някои аналогии между ромската или други етнически или мигрантски общности и украинската общност⁹⁶. Събеседникът описва украинската общност като донякъде изолирана, проявяваща принципно недоверие към институционалните власти. Липса на доверие се проявява най-вече в нежеланието им да съобщават за ситуации на експлоатация или други високорискови обстоятелства. На въпроса защо темата за сексуалната експлоатация често се избягва или не се разглежда, респондентът посочва, че остава неясно дали обществената стигма или други фактори са предпоставка за това мълчание. Възможно е да съществува обществена стигма, свързана с предразсъдъка към

---

⁹³ Интервю DIG--JTIP--IN16. 18 юли 2024 г. Пловдив.

⁹⁴ Пак там.

⁹⁵ Интервю DIG--JTIP--IN15. 16 август 2024 г. Онлайн.

⁹⁶ Признавайки напълно всеобхватната, историческа и трайна дискриминация срещу ромската общност в България, този паралел има за цел да подчертае особеностите на колективния отговор под натиск, а не да приравни опита на ромите и украинците сам по себе си.

украинските жени като сексуализирани обекти, или самите те да нормализират експлоататорските отношения и поради това да не се самоопределят като жертви⁹⁷.

Пример за това е сигнал, получен от членове на украинската общност, за жена, станала жертва на сексуална експлоатация от страна на собственика на жилището, в което е била настанена по национална програма. Въпреки че е получила подкрепа и е била посъветвана от общността да подаде сигнал до властите, тя е предпочела да не го направи, изразявайки липса на доверие в реакцията на институциите.

През целия период от март 2022 г. досега няма официални сигнали за трафик на хора с цел сексуална експлоатация сред украинските бежанци, като само един случай е определен като високорисков, при който като спешна мярка жената е била настанена в център за специализирана подкрепа. Споменават се два регистрирани случая на жени, идентифицирани като жертви на трафик с цел сексуална експлоатация от НПО, които обаче не са идентифицирани официално като такива. Липсата на доказани случаи не означава непременно липса на експлоатация, но свидетелства за недостатъчно сигнализиране поради недоверие към властите, страх от стигма или нормализиране на такива ситуации.

Тези изводи подчертават нуждата от подходи съобразени с културните специфики на нуждаещите се, за изграждане на доверие в рамките на украинската бежанска общност. Стратегиите за овластяване, които се фокусират върху обучението на хората за техните права, свързани с трудовата експлоатация, могат да послужат като отправна точка за справяне със силно стигматизирания въпрос за сексуалната експлоатация. Чрез насърчаване на системи за солидарност и подкрепа и повишаване на осведомеността може да се стимулира подаването на сигнали, и по този начин да се улесни предоставянето на необходимата подкрепа на жертвите на сексуална експлоатация сред това уязвимо население. Исторически погледнато, сексуалната експлоатация се характеризира със специфични предизвикателства, свързани с въпроса за взаимното съгласие, които могат да доведат до трудности при идентификацията поради тънката граница между доброволната секс работа и трафика на хора с цел сексуална експлоатация.

4.4.3 Каналджийство

Случаи на незаконно преминаване на границата от украински бежанци продължават. Работници на първа линия от един общностен център обаче посочват, че това касае най-вече украинско-румънската граница и по-специално гористите райони. Тези преминавания обикновено се предприемат по-скоро от съображения за удобство, отколкото поради нелегални дейности, свързани с трафик. При влизането си в Румъния в повечето случаи бежанците доброволно се предават на властите. Щом се регистрират при румънската

---

⁹⁷ Интервю DIG--JTIP--IN15. 16 август 2024 г. Онлайн.

полиция, те имат право да получат временна закрила и да продължат към България или други държави напълно легално.

Тази практика предполага, че макар въпросните преминавания да са технически нелегални, участващите лица не са жертва на трафик, а търсят по-ефикасен маршрут към безопасност. Все пак подобни случаи обаче могат да подведат обществеността, че е налице сериозен трафик на хора. Бързото самодокладване пред властите от страна на самите мигранти показва желание да уредят статута си и готовност да се съобразят със законовите процедури. Разбирането на тези миграционни поведения спомага за адаптирането на управлението на границите и услугите за подкрепа, за да се гарантира безопасността и правната защита на бежанците, като същевременно се гарантира сигурността на границите.

4.5 Пропуски в системата за реагиране

Някои респонденти посочват като аргумент в подкрепа на твърдението, че системата за реагиране функционира добре, липсата на документирани случаи на трафик на хора. Въпреки това обаче съществуващите системи за посрещане на нуждите на украинските бежанци в България разкриват няколко значителни пропуски в различни области, които анализираме в съответствие с принципите за борба с трафика на хора, основани на грижата и правата на човека.

4.5.1 Идентифициране

Многократно срещано наблюдение по време на интервюта е, че към момента няма рутинен процес на проверка на рисковете от трафик на хора по време на регистрацията или при оказването на първична подкрепа за бежанците в България, когато хората се регистрират за временна закрила, те не са интервюирани за техния опит и нужди⁹⁸. Според Интервю DIG--JTIP--IN01 тяхната организация е идентифицирала няколко подозрителни случая. Ако техен служител сигнализира за наличието на индикатори за риск от трафик на хора те провеждат по-задълбочена оценка. На базата на този опит респондентът има основание да заяви:

„Има случаи на трафик на хора с цел трудова експлоатация. В един такъв случай беше подаден сигнал на линията за помощ на Националната комисия и беше задействана проверка, докато ние продължавахме да оказваме подкрепа. Формалното идентифициране на това престъпление е неопикуемо трудно и обикновено то минава по така наречения „плаг“ на нарушаване на правата. Тези

---

⁹⁸ В интервю DIG--JTIP--IN03 респондентът казва: „Няма проактивна идентификация, а това е много важно“.

хора [в този случай] не прескочиха през този праг на нарушените права [т.е. не са идентифицирани като жертви на трафик на хора поради недостатъчни доказателства за нарушени права]. Въпреки това те избраха да останат [в България, без допълнителна подкрепа или услуги, насочени към жертвите на трафик на хора], защото и това, което системата им предоставя при директна идентификация, всъщност не знам как точно да се изразя, това... допълнително ги виктимизира“.

Респондентът в интервюто DIG--JTIP--IN02 допълнително уточнява, че в тяхната международна агенция „има стандартни оперативни процедури и протоколи, но те не са били прилагани от 2017 г. и трябва да бъдат актуализирани, а има много малко специалисти, които могат да направят това“. Събеседникът посочва още: „Особено по отношение на бежанците липсата на капацитет е недостатък на системата. Идентификацията е трудна, шансовете за идентифициране на жертви на трафик не са големи - властите са идентифицирали шест жертви от Украйна и една от Филипините. България няма независим национален докладчик, който да докладва за идентифицираните случаи“. Също така НПО се притесняват да не бъдат твърде настойчиви и затова не питат за рискове или преживявания, свързани с трафик на хора, както обяснява респондентът в интервю DIG--JTIP--IN09:

„Питаме ги дали имат някакви проблеми - не можем да питаме директно [за трафика], защото ние [украинците] имаме различен манталитет, има по-голяма дистанция. Понякога българите ни задават въпроси като на колко години си, колко печелиш, те може да не изглеждат твърде лични, но ние задаваме такива въпроси само на роднини и близки [приятели]. Когато ги задаваме, те започват да се плашат. Винаги има психолог, който разговаря с тях - следи за индикации за алкохолна зависимост, насилие в семейството и други рискове. И само ако има повече признаци, тя пита, но прави това много внимателно“.

Това ограничава възможностите за проактивно идентифициране и справяне със случаите на трафик.

Също така данните показват потенциални несъответствия между твърденията на правителствените и неправителствените събеседници относно тълкуването и прилагането на добри практики. На въпроса как Държавната агенция за бежанците и териториалните структури се справят с риска от трафик, един респондент отговаря: „По никакъв начин.. Тъй като не водят подробен разговор, ако украинецът или украинката не каже, че е жертва, не питат. Предполага се, че те [украинците] предоставят документ за гражданство и ги регистрират. Доста кратка среща.⁹⁹“ Друг пример, в контекста на идентифициране на

---

⁹⁹ Интервю DIG--JTIP--IN07. 17 юли 2024 г. София.

жертви на трафик сред секс работниците по време на акции в публични домове, посочен в интервюто DIG--JTIP--IN03 „По-скоро знаем неофициално, че много жени по Черноморието са жертви. Проблемът е, че няма проактивна идентификация от полицията през сезона - не влизат в клубовете, не отделят [жените] от трафиканта, не се свързват с комисията, не знам ако изобщо се предприемат някакви действия“. Държавните служители обаче изтъкват, че установяването на трафика в публични домове, не само по морето, всъщност е единствената причина за подобни обиски и че стандартните процедури изискват спазването на такива принципи. До момента обаче не са идентифицирани украински жертви на трафик с цел сексуална експлоатация.

Подобни коментари пораждат опасения за непоследователно третиране и подкопаване на усилията, особено с оглед на думите на друг респондент: „Често ни се е случвало жени да се обаждат в полицията, а те [официалните държавни служители] да ѝ се подиграват, да я тормозят, че тя сама си го е търсила [обвиняване на жертвата], и за съжаление това води до мълчание.¹⁰⁰“ Същият респондент обяснява по-късно в интервюто, че:

„когато подадем сигнал в полицията, те не приемат ситуацията сериозно. Имах личния телефонен номер на един служител и го споделих със [засегнатите жени]. Но когато отидеш в полицията, зависи от това на кого ще попаднеш и не навсякъде получаваме подкрепа. Голям проблем е, че [жените] не говорят английски или български и не могат сами да се обадят в полицията. Имах такъв случай на жена на Черноморието: заключена, личните ѝ документи отнети и изхвърлени и трябваше да се обадя от София и да кажа „има там една бита жена, заключена, отидете и вижте там да я спасим“. Сякаш съм някаква луда. Имаше още една жена тук, сложен проблем с трафика на хора, тъй като някакъв мъж ѝ обещал нещо край морето, а после я държал в публичен дом, наркотици и т.н. Психологически проблем - доста труден, тя беше в неправителствена организация, консулството я посещаваше, за да я види, но жената беше за психиатър.“

Освен това изглежда, че от гледна точка на неправителствените организации и организациите на местно ниво държавните служители понякога бъркат трафика на хора, трудовата експлоатация и каналджийството, което показва по-широки затруднения в разбирането на сложността на трафика на хора, които възпрепятстват ефективната идентификация и реакция. Макар че въпросът за определенията е обширен и сложен, едно открито обсъждане на тези несъответствия би разкрило, че държавните служители и представителите на гражданското общество работят с различни понятия.

Както посочват много от респондентите, съществуват програми за обучение на полицаи, социални работници и медиатори, но тяхната ефективност остава неясна поради малкия брой

---

¹⁰⁰ Интервю DIG--JTIP--IN08. 24 юли 2024 г. София.

разкрити престъпления, липсата на идентифицирани жертви сред гражданите на трети страни и малкия брой осъдени трафиканти. Обикновено липсват механизми за последващи действия, които да оценят доколко добре обучението се прилага на практика. Въпреки широкият обхват на обученията, процентът на съобщаване и наказателно преследване остава нисък, което потенциално подчертава необходимостта от по-силна отчетност и по-активни усилия от страна на властите. Оказва се също така, че доброволците, които се мобилизират през първите седмици на конфликта, а по-късно често и самите членове на украинската общност, играят ключова роля в идентифицирането на лица от рисковите групи. В преобладаващата си част доброволците не са достатъчно осведомени по въпросите на трафика на хора и как да разпознават рисковете от него. В тази връзка една от най-успешните кампании за повишаване на осведомеността в контекста на украинската криза в България е целенасоченото обучение на доброволци¹⁰¹.

Научаваме, че първоначалните сигнали за рискове от трафик по време на бежанския поток идват предимно от активни граждани и онези, които помагат на бежанците, с опасения относно съмнителни предложения за транспорт и настаняване. Респондентът в DIG--JTIP--IN01 заявява, че „всичко започва с предложения за транспорт“, а след това се появяват други рискове с разгръщането на бежанската криза. Друг респондент също казва:

„Първоначално, когато започна кризата с бежанците - да вземем Румъния, през която минават много от украинците на път за Обединеното кралство. Веднага [румънските служби] реагираха, имаше полицейски контролно-пропускателни пунктове, които пазеха никой да не се доближава до самотна жена. А тук [в България] колко хора изчезнаха - млади жени, млади майки с деца? Много коли идваха на границата и вземаха жените, за да ги заведат [на безопасно място], но не знаем колко жени [не са стигнали до безопасна дестинация]. Докато в Румъния имаше организиран специален държавен транспорт.“¹⁰²

По отношение на транспорта, според бележката от интервю DIG--JTIP--IN08: “Доста често има (сега не са толкова много), имаше в различни групи в социалните мрежи обяви за транспорт - „търсим шофьор, заплата 1000 лв. на ден, за превоз на мигранти“. Респондентът разказа историята на жена на около 50 години, която попаднала в затвора по такава обява, като била въввлечена в схема за контрабанда на хора. Такива случаи се потвърждават от интервюто DIG--JTIP--IN05, в което респондентът говори за разпространението на обяви за работа на шофьори с много високи заплати, „които привличат предимно млади хора или „нелегални“, ставаше въпрос за превоз на

¹⁰¹ Интервю DIG--JTIP--IN15. 16 август 2024 г. Онлайн.

¹⁰² Интервю DIG--JTIP--IN08. 24 юли 2024 г. София.

контрабандни стоки, но случаите са предадени и обработени от полицията”. Според респондента, някои от участниците са били наясно, че става дума за незаконна дейност, но повечето от по-младите дори не са разбрали. По отношение на транспорта същият респондент посочва също, че

„все още има случаи на незаконно преминаване на границата, [нашата организация] е информирана за случаи по украинско-румънската граница в гористите райони. Хората обаче пресичат там от удобство, а не заради трафик, и веднага продължават пътя си, като се „предават“ в Румъния. След като бъдат регистрирани в полицията, те вече могат да дойдат в България по напълно законен начин“.

Много от докладите за такива случаи са анонимни, което показва нежеланието на уязвимите лица да се свързват с властите, вероятно поради недоверие, страх или културни бариери, както докладът обсъждан по-рано. Необходими са допълнителни проучвания, за да се разбере защо, ако това наистина е така, жертвите на трафик може да се колебаят да докладват, за да се разработят стратегии за изграждане на доверие и насърчаване на по-ефективна комуникация с властите.

4.5.2. Превенция

Въпреки мащабните усилия на различни организации да разпространяват информация за риск от трафик на хора сред украинските бежанци в България, инициативите за превенция не успяват да достигнат най-уязвимите. Ключова бариера, определена по време на интервютата, са комуникационните канали, предпочитани от бежанците, които използват основно платформи като Telegram и Viber, които се използват по-рядко от местните организации. Въпреки че са създадени официални канали и групи за предотвратяване на разпространението на невярна информация, дезинформацията все още циркулира бързо и не всичко публикувано може да бъде проверено или премахнато незабавно. Освен това респонденти посочват, че правителственият информационен портал, който първоначално служи като ценен ресурс, не се подновява постоянно, което води до пропуски в надеждната и централизирана информация. Различни организации се опитват да запълнят тази празнина със собствени портали, но липсата на единна платформа продължава да подкопава усилията за превенция.

Културните и общностните фактори също се явяват предизвикателство за ефективната превенция. Сред украинската общност като цяло нивата на доверие към институционалните власти са ниски, което ограничава нейната ангажираност с официалните инициативи за превенция. Чувствителни теми като сексуална експлоатация често са стигматизирани, което води до нежелание да се сигнализира или да се търси помощ. Вместо това много бежанци разчитат на собствените си общностни организации за подкрепа, което създава разрыв между официалните кампании за превенция и надеждните източници на информация и подкрепа в

общността. Освен това интервютата показват, че икономическите обстоятелства на бежанците често ги подтикват да дават приоритет на непосредственото си оцеляване пред оценката на потенциалните рискове, което допълнително намалява въздействието на превантивните послания.

За да се повиши ефективността на усилията за превенция, стратегиите трябва да бъдат съобразени с комуникационните нагласи и културните норми на украинската бежанска общност. Ангажирането на лидери на общността, употребата на ползващи се с доверие платформи като Telegram и отправянето на послания съобразени с културните чувствителности може да помогне за преодоляване на различията. Като насърчават доверието и последователната ангажираност с общността, организациите могат да увеличат обхвата и въздействието на инициативите за превенция на трафика на хора.

4.5.3 Защита

Няколко респонденти споменават, че за украинските бежанци изолираният характер на тяхната общност и стигмата, свързана с трафика на хора, особено със сексуалната експлоатация, допринасят за нежеланието им да търсят помощ по официални канали. Много жертви може дори да не се разпознават като такива поради нормализирани експлоататорски отношения или културен натиск. В резултат на това е по-вероятно те да разчитат на неофициални мрежи за подкрепа, заобикаляйки напълно правните пътища. Настоящата рамка за закрила, която разчита на това, че жертвите сами ще се обърнат към съда, може да не е ефективна при предоставянето на подкрепа на тази уязвима група.

4.5.4 Подкрепа и интеграция

Интервюираните масово съобщават, че украинските бежанци в България се сблъскват с многобройни трудности при достъпа до услуги за подкрепа и интеграция, които често наподобяват тези, с които се сблъскват други уязвими групи, дори и представители на българското население. Основните пречки включват езикови трудности, ограничен достъп до заетост и проблеми с културната интеграция, особено за децата в училищата. Въпреки това, уникалната уязвимост на бежанците, като например статутът им на временно пребиваващи и липсата на местни мрежи, изостря тези проблеми. Необходимостта от адаптирани механизми за подкрепа е от съществено значение за справяне с техните специфични предизвикателства, включително правни и регулаторни бариери, жилищно настаняване, усвояване на езика и достъп до информация.

Съществена пречка се крие в законодателните пропуски, свързани със статута на временна закрила, тъй като повечето български закони се прилагат само за хуманитарната и международната закрила. Това налага изменения в закони като Закона за висшето образование, за да се уреди приема на украинските кандидат-студенти. Същевременно

промени в законите за социалните и здравните услуги все още не са направени поради липсата на редовен парламент. Събеседниците от украинската общност са единодушни, че се забелязва нарастване на интереса на украинските бежанци да кандидатстват за получаване на българско гражданство, особено сред бесарабските българи. От друга страна обаче, процесът на получаване на българско гражданство е бавен¹⁰³,¹⁰⁴ и въпреки удобството на достъпа до временна закрила, по-често се оказва, че този статут е по-неблагоприятен и ограничава възможностите на бежанците да се установят за постоянно¹⁰⁵. Подобряването на достъпа до гражданство или постоянно пребиваване би било от голяма полза за много бежанци, особено за мъжете и момчетата, изправени пред наборна военна служба в Украйна¹⁰⁶. Освен това един от респондентите отбелязва появата на нов вид измамна схема, която пуска обяви в онлайн каналите, използвани от украинската общност. Измамната услуга твърди, че посредници при уреждането на временно пребиваване в други европейски държави срещу неоповестена такса: „*Измамниците започват да си пишат съобщения с потенциални жертви и след като разберат какви са финансовите им възможности, те фиксират цената, това е малко като телефонните измами.*“¹⁰⁷. Респондентът уверява, че техният администраторски екип работи проактивно, за да блокира всички източници на такива измамни оферти, но подчертава, че има хора, които биха били склонни да отговорят на подобни обяви поради несигурността на продължителното ползване на статуса на временна закрила.

Жилищата са друг неотложен проблем, тъй като много бежанци се борят да намерят жилище на достъпни цени. Безплатните жилища са ограничени и често не отговарят на нуждите на уязвими групи като възрастни хора и хора със специални нужди. Програми, инициирани от организации като Каритас, предоставят краткосрочни решения за настаняване, но системният недостиг на общински жилища допълнително утежнява предизвикателството. Само малък процент от украинските бежанци ползват държавна помощ, което показва, че има възможност за увеличаване на подкрепата. По отношение на образователната интеграция, от решаващо значение е усвояването на езика, но много бежанци нямат достъп до програми по български език, особено до офлайн курсове. Усилията за подобряване на комуникацията и достъпа до услуги, които обаче са балансирани, за да се предотврати прекомерното разчитане на хуманитарна помощ, са от ключово значение за насърчаване на по-ефективна интеграция и независимост сред бежанците.

---

¹⁰³ Интервю DIG--JTIP--IN10. 31 юли 2024 г. Онлайн.

¹⁰⁴ ВКБООН вече беше цитиран в началото на доклада относно броя на хората, които са получили българско гражданство, той възлиза на 2579. Относно броя на молбите е трудно да се намери информация, най-близката налична такава е справка на Българската телеграфна агенция, достъпна онлайн на: <https://www.bta.bg/bg/news/bulgaria/580758-nay-mnogo-prepiski-za-privobivane-na-balgarsko-grazhdanstvo-za-2023-g-sa-obrazu>. Тук обаче не е ясно колко от молбите на украински граждани са от бежанци с временна закрила, а и периодът е различен от хронологията на това изследване.

¹⁰⁵ Разговор с няколко украински доброволци, DIG--JTIP--IN11. 01 август 2024 г. Пловдив.

¹⁰⁶ Пак там.

¹⁰⁷ Пак там.

4.5.5 Координация и сътрудничество

Координацията между различните заинтересовани страни се оказва решаващ елемент за посрещане на нуждите на украинските бежанци в България, особено по отношение на идентификация, предотвратяване на трафика и интеграция. В България правителството бързо създава, макар и за кратко, кризисен щаб към Министерския съвет, включващ гореща телефонна линия и официален портал, предлагащ съвети и информация относно рисковете от трафик. Националната комисия за борба с трафика на хора си сътрудничи с местните комисии в провеждането на множество работни срещи, за да отговори на регионалните нужди и да разработи съобразени с нуждите ответни мерки. На ключови места са сформирани експертни групи с участието на различни заинтересовани страни, включително ВКБООН, за координиране на тези усилия. Отчита се обаче чувствителна разлика в оценките на заинтересованите страни относно ефективността и въздействието на различните инициативи, което подчертава необходимостта от по-ясни механизми за оценка и по-добра прозрачност при оценяването на ролята на Националната комисията.

Сътрудничеството между организациите е положителен резултат, тъй като съвместните усилия помагат да се избегне дублирането и да се оптимизира разходването на ресурси. В Пловдив, например, инициативата „Втори дом“ предлага цялостна подкрепа на едно място, като служи едновременно като общностен и приеман център. Каритас Пловдив също е изградила здраво партньорство с местните институции, въпреки че някои проблеми с Агенцията за социално подпомагане са изисквали правна намеса, за да се гарантират правата на бежанците. При всички положения Пловдив служи като пример за това как ефективната координация между организациите и институциите може да доведе до благоприятна среда за бежанците. Положителните отзиви от заинтересованите страни подчертават значението на сътрудничеството както в рамките на България, така и в цяла Европа, за справяне със сложните предизвикателства, пред които са изправени украинските бежанци.

4.5.6 Връщане в Украйна и подкрепа за репатриране

Важен аспект, който се очерта по време на изследването, макар и първоначално да не беше включен в изследователските въпроси, е свързан със завръщането на украинските бежанци в родната им страна. Противно на разпространеното очакване, че икономическата стабилност и достъпът до сигурна работа ще бъдат определящи за това дали да останат в една или друга чужда държава, или да се върнат в Украйна, един от респондентите изтъква въздействието на липсата на достъпни възможности за настаняване. Въз основа на наблюденията си на място те съобщават, че много хора, които вече са се върнали в Украйна, са го направили най-вече поради нестабилността, произтичаща от невъзможността да се осигури стабилно жилище¹⁰⁸. Респондентът допуска, че това се отнася за лица, които са изправени пред сходна икономическа несигурност, независимо дали ще останат в България или ще се върнат в

¹⁰⁸ Интервю DIG--JTIP--IN10. 31 юли 2024 г. Онлайн.

Украйна, като в такива случаи изборът се ръководи от наличието на частни имоти в Украйна или от възможността да се разчита на семейна мрежа за подкрепа при намирането на жилище. Тази находка подчертава значението на осигуряването на стабилно жилище като основополагащ елемент за успешна интеграция, тъй като бежанците, които не са в състояние да си осигурят дългосрочно жилище, изпитват затруднения да останат в България.

Процесът на завръщане в Украйна като цяло е лесен, като бежанците се нуждаят само от необходимите документи. Съобщава се, че повечето хора се връщат в райони без активни военни операции. Последните изменения в регулациите за влизане в Украйна обаче вече изискват валидни биометрични документи при връщане в страната, което поставя предизвикателства пред лицата, притежаващи по-стари паспорти без биометрични данни¹⁰⁹. Тази промяна има потенциала да възпрепятства процеса на завръщане на някои бежанци, особено на възрастното население, което обикновено се завръща след приключване на държавните програми за настаняване в България. Този модел подчертава уязвимостта на по-възрастните бежанци, които може да нямат сигурни жилищни решения както в България, така и при завръщането си в Украйна.

Разработващите политики сред респондентите признават, че преди не са разглеждали потенциалните проблеми, свързани със завръщането на бежанците в Украйна. В разсъжденията си по този въпрос, един от тези респонденти признава необходимостта от повдигане на въпроса, така че да се актуализира единната рамка на Европейския съюз за подкрепа към Украйна, за да се отговори на възникващите рискове и да се координират по-добре ответните действия. Промяната в изискванията за влизане в Украйна поражда опасения, че за завръщащите се бежанци може да възникнат нови предизвикателства, което налага актуализиране на политиките и механизмите за подкрепа както на национално равнище, така и на равнище ЕС, за да се гарантира гладък и сигурен процес на завръщане.

4.5.7 Основни заинтересовани страни в системата за борба с трафика и подкрепа на бежанците

Интервютата и нашите изводи показват, че основните заинтересовани страни в предотвратяването на трафика на хора сред украинските бежанци в България включват различни групи, които играят съществена роля в подкрепата и защитата на уязвимото население. Организациите на украинската общност и групите и колективи на местно ниво се ползват с доверието на бежанците, които често се обръщат първо към тях при нужда от помощ. Тези организации осигуряват критична подкрепа, разпространяват информация и предлагат услуги, съобразени с културната чувствителност на общността. Освен това украинските юристи и психотерапевти, заедно с телефоните за помощ, предоставят възможност на бежанците да се ориентират в сложни ситуации като злоупотреба, травма и експлоатация.

---

¹⁰⁹ Пак там.

Държавните агенции, правоприлагащите органи и местните неправителствени организации, специализирани в областта на трафика на хора, също играят жизненоважна роля в осигуряването на спазването на правните рамки и прилагането на механизмите за превенция и противодействие. Посолството на Украйна служи като важно свързващо звено между бежанците и българските власти, като предлага консулска и правна помощ. Освен това международни организации като ВКБООН и МОМ предоставят насоки в разработването на политиките. В световните добри практики медицинските специалисти и здравните заведения често са първите, които разпознават признаците на трафик сред пациентите, при условие че получат подходящо обучение. Не на последно място, доброволците и хуманитарните работници са от ключово значение при идентифицирането и сигнализирането на потенциални случаи на трафик, както и при предоставянето на материална подкрепа и повишаването на капацитета на общността за предотвратяване на експлоатацията.

5. Изводи и препоръки

Заключенията на този доклад подчертават решаващата роля на координиран, базиран на човешки права подход за справяне с уязвимостта към трафик на хора на украинските бежанци в България. Комбинацията от човешки, политически и трудови права, подкрепена от хуманитарна помощ, е от съществено значение за защитата на бежанците от експлоатация и в следствие от трафик на хора. Бързата реакция при разработването на политики, в частност указанията и единният механизъм на ЕС, съчетани с обществената солидарност в България, са предпоставка за изграждането на стабилна защитена среда за бежанците. Въпреки това пропуските в законодателната рамка, особено по отношение на статута на временна закрила и предоставянето на гражданство, възпрепятстват достъпа до определени услуги, което засилва уязвимостта в ключови области като жилищното настаняване и здравеопазването. Участието на украински граждански организации, предлагащи надеждна и културно съобразена подкрепа, допълнително засилва адаптивността на бежанците, като ги подпомага да получат достъп до необходими ресурси и да изградят самостоятелност.

Въпреки проявената в началото обществена солидарност, промените в подкрепата с течение на времето допринасят за увеличаване на рискове от различно естество за бежанците. Отслабналата първоначално широко разпространена подкрепа отстъпва място на случаи на дискриминация и дори враждебност, особено на пазара на труда. Този спад в солидарността увеличава уязвимостта на бежанците към трафик и експлоатация. Ерозията на обществената подкрепа подчертава крехкостта на закрилата предоставяна на бежанците и критичната необходимост от постоянни усилия за поддържане на солидарността с цел предотвратяване на рисковете от трафик.

В заключение, въпреки постигнатият значителен напредък чрез координиране на правата, хуманитарната помощ и подкрепата на обществото, все още има пропуски, които поставят

бежанците в риск. Липсата на рутинна проверка за преки рискове от трафик и непоследователното прилагане на добри практики може да са попречили на ефективното разкриване на случаи на трафик. Необходими са по-голяма прозрачност, отчетност и целенасочени усилия за справяне с тези предизвикателства и гарантиране, че правата и защитата, предоставени на бежанците, се прилагат ефективно, като насърчават дългосрочната устойчивост и интеграция в българското общество.

В заключение на доклада се отправят следните препоръки:

1. По-широка интеграция на статута на временна закрила в различни области на българското законодателство, въвеждане на повече гъвкавост за бежанците, които имат временна закрила, вкл. повече възможности за смяна на статута и улесняване на предоставянето на гражданство за тези, които искат да изградят отново живота си в България: Необходими са законодателни реформи, за да се включи временната закрила в по-широката рамка на българското законодателство, особено по отношение на социалните и здравни услуги. Подобни промени биха помогнали да се гарантира, че бежанците имат непрекъснат достъп до необходимите услуги и да намали тяхната уязвимост към експлоатация.

2. Укрепване на мерките за солидарност и борба с дискриминацията: Тъй като обществената подкрепа варира, има нужда от последователни кампании за повишаване на обществената осведоменост за борба с дискриминацията и ксенофобията. Първоначалният топъл прием на българското общество към украинските бежанци трябва да се поддържа чрез текущи инициативи, които насърчават приобщаването и подкрепата за уязвимите групи.

3. Подобряване на координацията между заинтересованите страни: По-интегрираният подход към координацията между правителствените агенции, неправителствените организации и организациите на самата украинска общност е от съществено значение за предотвратяване на припокриването на усилията и пилеенето на ресурси. Разработването на централизирана рамка за сътрудничество, особено по отношение на жилищното настаняване, заетостта и здравеопазването, ще укрепят системата за подкрепа на бежанците.

4. Извършване на рутинни проверки за рискове от трафик на хора и изграждане на капацитет за работещите на първа линия: Въвеждането на системни процеси на проверка за трафик на хора във всички точки на взаимодействие с бежанците ще подобри значително ранното идентифициране на рисковете от трафик. Освен това, постоянното обучение на работещите на първа линия, доброволците и членовете на общността следва да бъде съпътствано от разработването на механизми, които да гарантират практическото прилагане на тези обучения, с редовни мерки за проследяване и отчетност.

5. Адаптирана подкрепа за уязвимите групи: Следва да се обърне специално внимание на изолираните и уязвими групи, като например възрастните хора и хората със специални

нужди. Програмите, насочени към жилищните нужди, достъпа до здравеопазване и подкрепата за заетост, трябва да бъдат съобразени с техните специфични обстоятелства, за да се гарантира, че те няма да бъдат пренебрегнати в по-широките усилия за интеграция.

6. Подкрепа за организациите на местно ниво и водените от общността инициативи: Украинските организации на местно ниво имат ключова роля в подпомагането на бежанците и следва да получават повече пряко финансиране и подкрепа за изграждане на капацитет. Тези организации, дълбоко вкоренени в общността, имат доверието и културните познания, необходими за предоставяне на ефективна помощ

Списък с референции

- Агенция за социално подпомагане. 2005 г. „Координационния механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца, завръщащи се от чужбина“ https://osservatoriointerventitratte.it/wp-content/uploads/2018/03/Coordination_mechanism_for_referral_care_and_protection_of_repatriated_Bulgarian_UA_M_2.pdf.
- Barry, C., N. Britten, N. Barber, C. Bradley, and F. Stevenson. 1999 г. “Using reflexivity to optimise teamwork in qualitative research.” *Qualitative Health Research* 9: 26–44.
- Министерски съвет. 2022а. „Решение № 145.“ https://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/documents/2022-03/rms_145_-_za_odobryavane_na_programa_na_polzvanie_na_humanitarna_pomosht_za_lica_turseshti_vremenna_zakrila_v_republika_bulgariya_v_sledstvie_na_voennite_deystviya_v_republika_ukrayna.pdf.
- . 2022б. „Решение № 317.“ <https://ukraine.gov.bg/wp-content/uploads/2022/05/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0-20.05.2022.pdf>.
- Denzin, Norman K., and Yvonna S. Lincoln. 1998 г. *The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues*. SAGE Publications, Incorporated.
- Фондация „Дигнита“ 2023 г. Изследване на риска при търсене на работа сред украинските бежанци: лято 2023 г.” <https://drive.google.com/file/d/1XKXwpoV23nRHBb9xGxmK4sEPVV6KXX4v/view>.
- К. Димитрова и Д. Димитрова 2022 г. „Рисковете за украинските бежанци от трафик на хора в Европа“ *Фондация „Дигнита“*. <https://drive.google.com/file/d/1Agz3qbeRUzZhORJsgyRB7N8DF5T14wRi/view>
- Генерална дирекция „Миграция и вътрешни работи“. 2022 г. „Общ план за борба с трафика на хора с цел преодоляване на рисковете от трафика на хора и оказване на подкрепа на потенциалните жертви сред бягащите от войната в Украйна: Под ръководството на координатора на ЕС за борба с трафика на хора.“ https://home-affairs.ec.europa.eu/news/anti-trafficking-plan-protect-people-fleeing-war-ukraine-2022-05-11_en.
- Garrick, John, and Carl Rhodes. 2000 г. *Research and Knowledge at Work: Perspectives, Case-studies and Innovative Strategies*. Psychology Press.

- Glaser, Barney G. 1992. *Basics of Grounded Theory Analysis*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- . 2001 г. *The Grounded Theory Perspective I: Conceptualization Contrasted with Description*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- . 2003 г. *The Grounded Theory Perspective II: Description's Remodeling of Grounded Theory*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Glaser, Barney G., and Anselm L. Strauss. 1967 г. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Transaction Publishers.
- Глобална инициатива срещу транснационалната организирана престъпност. 2021а. „България.“ *ГЛОБАЛЕН ИНДЕКС НА ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ*.
<https://ocindex.net/2021/country/bulgaria>.
- . 2021б. „Румъния.“ *ГЛОБАЛЕН ИНДЕКС НА ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ*.
<https://ocindex.net/2021/country/romania>.
- . 2021с. „Украйна.“ *ГЛОБАЛЕН ИНДЕКС НА ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ*.
<https://ocindex.net/2021/country/ukraine>.
- House, Ernest R. 1980. *Evaluating With Validity*. SAGE Publications, Incorporated.
- Международна организация по миграция. 2019 г. „Наръчник на МОМ за защита и помощ за мигранти, уязвими на насилие, експлоатация и малтретиране.“ *Международна организация по миграция*. PUB2019/002/R.
<https://publications.iom.int/books/iom-handbook-migrants-vulnerable-violence-exploitation-and-abuse>.
- . 2024 г. „УКРАИНА И СЪСЕДНИ ДЪРЖАВИ 2022-2024 г. 2 ГОДИНИ ОТГОВОР.“ *Международна организация по миграция*. Влизане на 6 юли 2024 г.
https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/2024-02/iom_ukraine_n_eighbouring_countries_2022-2024_2_years_of_response.pdf.
- Measor, L. 1985. “Interviewing: a strategy in qualitative research.” In *Strategies of Qualitative Research: Qualitative Methods*, edited by R. G. Burgess, 46–77. London: Falmer Press.
- Mendel, Jonathan, and Kiril Sharapov. 2024 г. “Re-politicising Anti-Trafficking: Migration, Labour, and the War in Ukraine.” *Anti-Trafficking Review*, no. 22 (April): 52–73. <https://doi.org/10.14197/atr.201224224>.
- Министерство на вътрешните работи. 2024 г. „Решение № 554.“
<https://pris.government.bg/document/ffc98d1229decf163e544603c483cd5f>.
- Ralph, Nicholas, Melanie Birks, and Ysanne Chapman. 2015 г. “The Methodological Dynamism of Grounded Theory.” *International Journal of Qualitative Methods* 14 (4): 160940691561157. <https://doi.org/10.1177/1609406915611576>.
- Russell, Glenda M., and Nancy H. Kelly. 2002 г. “Research as Interacting Dialogic Processes: Implications for Reflexivity.” *DOAJ (DOAJ: Directory of Open Access Journals)*, September. <https://doaj.org/article/64fd74282c38461d9823c4e411231911>.
- Scott-Simmons, Diana, Jeanne Barker, and Nan Cherry. 2003 г. “Integrating Research and Story Writing.” *The Reading Teacher* 56 (8): 742–45.
<https://www.jstor.org/stable/20205288>.

- Съвет на Европейския съюз. 2001 г. „Директива 2001/55/ЕО на Съвета относно минималните стандарти за предоставяне на временна закрила в случай на масово навлизане на разселени лица и за мерките за поддържане на баланса между държавите-членки в полагането на усилия за прием на такива лица и понасяне на последиците от този прием.“ 32001L0055.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0055&qid=1648223587338>.
- Общо събрание на ООН. 2000 г. „Протокол за предотвратяване, възпиране и наказване на трафика на хора, особено жени и деца, допълващ Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност.“ Резолюция на Общото събрание 55/25. *УНОИЧР - Служба на Върховния комисар на ООН за правата на човека*.
[https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons#:~:text=\(a\)%20%22Trafficking%20in%20persons,giving%20or%20receiving%20of%20payments](https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons#:~:text=(a)%20%22Trafficking%20in%20persons,giving%20or%20receiving%20of%20payments).
- ВКБООН. 2024а. „Бърза актуализация на ситуацията в Украйна.“ 72. *ВКБООН*.
<https://data.unhcr.org/en/documents/details/110868>.
- . 2024б. „Ситуацията с бежанците в Украйна“
<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
(Последно влизане: 16.10.2024 г.)
- . 2024с. „Ситуацията с бежанците в Украйна“ Набор от данни. *ВКБООН*.
<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10816>. (Последно влизане: 16.10.2024 г.)

Списък с интервюта

- Интервю DIG--JTIP--IN09. 09 юли 2024 г. София.
- Интервю DIG--JTIP--IN06. 17 юли 2024 г. Онлайн.
- Интервю DIG--JTIP--IN07. 17 юли 2024 г. София.
- Интервю DIG--JTIP--IN01. 17 юли 2024 г. София.
- Интервю DIG--JTIP--IN16. 18 юли 2024 г. Пловдив.
- Интервю DIG--JTIP--IN18. 30 юли 2024 г. Писмена кореспонденция
- Интервю DIG--JTIP--IN03. 19 юли 2024 г. София.
- Интервю DIG--JTIP--IN20. 19 юли 2024 г. София.
- Интервю DIG--JTIP--IN19. 19 юли 2024 г. Писмена кореспонденция

Интервю DIG--JTIP--IN04. 22 юли 2024 г. София.

Интервю DIG--JTIP--IN08. 24 юли 2024 г. София.

Интервю DIG--JTIP--IN05. 25 юли 2024 г. Пловдив.

Интервю DIG--JTIP--IN10. 31 юли 2024 г. Онлайн.

Интервю DIG--JTIP--IN17. 31 юли 2024 г. София.

Разговор с няколко украински доброволци, DIG--JTIP--IN11. 01 август 2024 г. Пловдив.

Интервю DIG--JTIP--IN12. 01 август 2024 г. Пловдив.

Интервю DIG--JTIP--IN14. 14 август 2024 г. Онлайн.

Интервю DIG--JTIP--IN15. 16 август 2024 г. Онлайн.

Интервю DIG--JTIP--IN13. 21 август 2024 г. София.

Интервю DIG--JTIP--IN02. 18 юли 2024 г. Онлайн. Последвано от допълнителна писмена информация на 29 юли.

Анекс 1

1. Какви основни тенденции наблюдавате в миграцията на украинските бежанци към, във и от България от началото на Руската агресия до сега? Кои промени бихте открили като значителни за ситуацията на украинските бежанци в България?
2. Какви услуги предлагате на украинските бежанци в България? По какъв начин тези услуги адресират рисковете и уязвимостта от трафик на хора?
3. Кои са основните рискови групи за трафик на хора сред бежанците от Украйна в България? Има ли промяна в уязвимите групи и рисковите фактори през последната година?
4. Как процедурите със случаи на трафик или съмнения за трафик? По какъв начин

травма-ориентираната грижа е интегрирана в услугите ви за украински бежанци?

5. На този етап кои са най-често срещаните проблеми с интеграцията на украинските бежанци в България и как те могат да увеличат уязвимостта им към трафик?
6. Какви усилия се полагат за повишаване на осведомеността относно рисковете от трафик сред украинските бежанци и местната общност? Какви допълнителни инициативи за повишаване на осведомеността и изграждане на капацитет биха били полезни?
7. Какви са предизвикателствата при идентифицирането на случаи на трафик на хора и при разследването на трафиканти, които таргетират украински бежанци?
8. Как оценявате съвместната си работа с българските институции като цяло в контекста на приемането и интеграцията на украинските бежанци в България, и в частност по прилагането на политики за противодействие и защита от трафик на хора? Как се справят българските институции в сравнение с регионалните партньори?
9. Какви пропуски и недостатъци в системите за идентификация, превенция, закрила, подкрепа и интеграция на бежанците от Украйна изискват незабавно внимание? До каква степен това са липси и проблеми специфични за България и до каква степен това са пропуски в плана за приемане и интеграция на бежанците от Украйна на ЕС?
10. Кои са основните предизвикателства, които срещате в работата Ви с украински бежанци? От какви допълнителни ресурси или подкрепа се нуждаете в момента, за да подобрите работата Ви с тях, особено с фокус върху ключови теми като превенция на трафик на хора, защита на жертви и изграждане на капацитет на институциите?

Анекс 2

Информационен лист за интервю с представители на заинтересовани страни

Проект: J/TIP – Регионален отговор срещу трафика на хора в рамките на кризата в Украйна

Уважаеми участници,

Ние от фондация “Дигнита” и ангажираните от нас експерти, д-р Милена Статева (социолог и социален психолог) и Елица Капушева (антрополог), Ви каним да участвате в нашето изследване, което има за цел да подобри идентификацията и защитата на украинските бежанци в България в риск от трафик на хора. Вашето участие е от съществено значение за

успеха на проекта и за формулирането на препоръки за по-добра подкрепа и защита на тези уязвими групи.

Информация за изследването:

- Цел на изследването:
  - Оценка на уязвимостите и рисковите фактори за трафик на хора сред украинските бежанци.
  - Идентификация на ключовите рискови групи и пропуските в системите за идентификация, превенция и защита.
  - Предлагане на препоръки за подобряване на ефективността на мерките за превенция, идентификация и защита.
- Методи:
  - Полуструктурирани интервюта с ключови заинтересовани страни и работещи на първа линия.
  - Преглед на академична и неакадемична литература.
  - Преглед на административни данни и проучвания.
- Продължителност на интервюто:
  - Интервютата ще продължат около 60 минути.
- Поверителност:
  - Всички предоставени данни ще бъдат третираны като конфиденциални и ще бъдат използвани само за целите на изследването.
  - Данните ще бъдат съхранявани сигурно и достъпни само за изследователския екип в съответствие с българското и европейското законодателство.
- Вашето участие:
  - Участието Ви е напълно доброволно и можете да се откажете по всяко време без да посочвате причина.
  - Отказът от участие няма да има никакви негативни последици за Вас.

Контакт за повече информация за изследването: [Контакт със съответното лице]

Контакт за повече информация за фондация “Дигнита” и този проект: [Контакт със съответното лице]

Отговорно лице по защита на данните: [Контакт със съответното лице]

Декларация за информирано съгласие

Аз, долуподписаният/ната, декларирам, че съм информиран/а за целите, методите, продължителността и поверителността на данните във връзка с изследването „J/TIP – Регионален отговор срещу трафика на хора в рамките на кризата в Украйна“, провеждано от фондация “Дигнита”.

С настоящото давам своето съгласие да участвам в изследването при следните условия:

1. Разбирам, че участието ми е доброволно и мога да се откажа по всяко време без да посочвам причина и без негативни последици.
2. Разбирам, че информацията, която предоставям, ще бъде използвана само за целите на това изследване и ще бъде третирана като конфиденциална.
3. Съгласявам се да участвам в полуструктурирано интервю, което ще продължи около 60 минути.
4. Разбирам, че всички данни ще бъдат съхранявани сигурно и достъпни само за изследователския екип.

Подпис:

Име:

Дата: